

Handelshögskolan i Stockholm

Kandidatuppsats VT 2019

Handledare: Erik Wikberg

Framläggning: juni 2019

Emil Kühner

Marcus Galli

E-kronan, en framtidsdröm?

*En kvalitativ studie om olika parterers föreställningar kring Riksbankens
införande av e-kronan*

Abstract

The use of cash has dropped dramatically in Sweden the past years. New solutions such as Swish and easier account transfers has gained popularity among the Swedish population which has made cash a rarity. As this transition is occurring, new currencies such as cryptocurrencies are gaining popularity. Cryptocurrencies main function is to keep its users anonymous, but the value is often not secure which increases the risk in form of volatility. The Swedish Central Bank has therefore decided to investigate the launch of an e-krona which could come to replace the regular cash system that we have in our society today. The main focus of this report is to examine the purpose of the e-krona from the perspective of three different actors, the Swedish Central Bank, banks and individuals. An abductive method was chosen to answer our main thesis. The data was collected through qualitative interviews with people representing all three actors. This data is later analysed and examined further in combination with the theoretical framework. Our conclusion was that the Swedish Central Bank needs to conduct further discussions with the society and banks to clarify the main purpose of the e-krona. Trust is also an important factor that needs to be central when developing and releasing the currency. Finally the Swedish Central Bank should further investigate the effects that an e-krona might have on existing swedish markets and the swedish economy in whole.

Keywords: e-krona, Riksbanken, Digital currencies, Organisation of Markets, Panopticism

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till alla som har hjälpt oss i processen att skriva denna c-uppsats, både som feedback och idégenererare men också som stort stöd.

Inledningsvis vill vi tacka vår handledare Erik Wikberg, vid Center for Retail Studies på Handelshögskolan i Stockholm, som har behövt stå ut ett flertal frågestunder, samt bidragit med ovärderlig kunskap och ett stort engagemang.

Utöver detta så vill vi rikta ett stort tack till alla informanter som har avsatt sin dyrbara tid och svarat på våra frågor. Responsen har varit positiv från start till mål och samtliga informanter har uttryckt stor nyfikenhet kring resultatet av uppsatsen.

Vi vill även rikta ett stort tack till våra klasskamrater, vänner och familjer.

Stockholm 15 maj 2019

Marcus Galli och Emil Kühner

Ordlista

Kryptovaluta - En digital valuta.

Penningpolitik - Handlar om hur mycket pengar som ska finnas i ekonomin och hur hög räntan ska vara. Styrts av riksbanken genom reporäntan.

Blockchain - Decentraliserat nätverk som alla deltagare har tillgång till men som ingen kan påverka

CBDC - Central Bank Digital Currency

Bank runs - Uttagsanstormning där ovanligt många sparare snabbt tar ut eller försöker ta ut sina pengar från en bank

OECD - Organisationen för ekonomiskt samarbete och utveckling

CCTV - Videoövervakning

Nischbank - En bank som istället för att erbjuda ett fullständigt sortiment av banktjänster koncentrerar sig på endast vissa typer av tjänster

AML - Förkortning av "anti money laundering" som syftar på tillvägagångssättet. Lagar och regler som används för att förhindra individer samt organisationer att generera intäkter genom olagliga transaktioner. Exempelvis genom penningtvätt.

Innehållsförteckning

1. Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Tidigare forskning	7
1.2.1 Forskningsgap	8
1.3 Problemformulering och syfte	8
1.4 Förväntat bidrag till forskning	8
1.5 Avgränsning och antaganden	9
2. Teoretisk referensram	10
2.1 Acceptansnivån för teknologiska betalmedel	10
2.1.1 Institutionella miljö	11
2.1.2 Möjliggörande infrastruktur	11
2.1.3 Utbud	12
2.1.4 Efterfrågan	12
2.2 Syftet enligt Riksbanken	12
2.3 E-kronans uppbyggnad	13
2.4 E-kronans struktur	14
2.4.1 Registerbaserad e-krona	14
2.4.2 Värdebaserad e-krona	14
2.4.3 Anonymitet och användarvänlighet	15
2.5 Riksbankens syn på effekterna av e-kronan	15
2.6 Organisering av marknader	16
2.7 Rational choice theory	17
2.8 Disciplin och straff	17
2.8.1 Kontroll och övervakning	18
2.8.2 Panopticism	18
3. Metod	20
3.1 Abduktiv metodik	20
3.2 Forskningsmetod	20
3.2.1 Val av forskningsmetod	20
3.2.2 Relevant avgränsning av studie	21
3.3 Studiens utformning	21
3.3.1 Design av intervjustudien	22
3.3.2 Urval av informanter	23
3.3.3 Etiskt förhållningssätt	24
3.4 Uppsatsens trovärdighet samt tillförlitlighet	24
3.5 Kritik mot kvalitativ metodik	25
4. Resultat	26
4.1 Syftet enligt Riksbanken	26

4.1.1 Riksbankens roll	26
4.2 Syftet enligt banker	27
4.2.1 Generell kunskap och tankar kring e-kronan	27
4.2.2 Påverkan på inlåningen hos bankerna	28
4.2.3 Andra effekter för banker	29
4.2.4 Personliga tankar kring att Riksbanken gör denna typ av produkt	30
4.2.5 E-kronan vid kriser	31
4.2.6 E-kronan & anonymitet	31
4.3 Privatpersoners perspektiv på e-kronan	32
4.3.1 Generell syn på e-kronan	32
4.3.2 Anledning till införande av e-kronan	32
4.3.3 Barriärer för användning samt krav	33
4.3.4 Förtroende för Riksbanken och staten	33
4.3.5 Anonymitet	34
5. Analys	35
5.1 Det uppfattade syftet med e-kronan?	35
5.1.1 Är Sverige redo för digitala valutor?	35
5.1.2 E-kronan och anonymitet	36
5.1.3 E-kronan vid kris och krig	37
5.2 Påverkan på inlåning	37
5.2.1 Påverkan på de tre aktörerna	38
5.6 Effekter på marknaden	39
5.6.1 Effekter på banker	39
5.6.2 Effekter på individer	40
5.6.3 Effekter på Riksbanken	40
6. Slutsats	41
7. Källförteckning	43
7.1 Tryckta källor	43
7.2 Elektroniska källor	45
8. Bilagor	46
Bilaga 1: Frågor till Riksbanken	46
Bilaga 2: Ramverk intervjufrågor	47
Bilaga 3: Lista informanter	49

1. Inledning

Följande text förklarar bakgrunden för valt ämne, tidigare forskning, forskningsgap (det vill säga avsaknad av tidigare forskning som är relevant för ämnet), e-kronans uppbyggnad, problemformulering samt syfte och uppsatsens avgränsning.

1.1 Bakgrund

Användningen av kontanter har på senare tid minskat markant och har till större del ersatts av kortbetalningar och digitala plånböcker i mobiler eller datorer. Enligt Riksbanken har kontantanvändningen minskat med cirka 27% de senaste åtta åren och låg år 2018 på cirka 13%. Istället har användningen av elektroniska betalmedel ökat drastiskt de senaste åren och nya elektroniska betalmedel såsom Swish används istället i dagens svenska samhälle (Erlandsson et al. 2018).

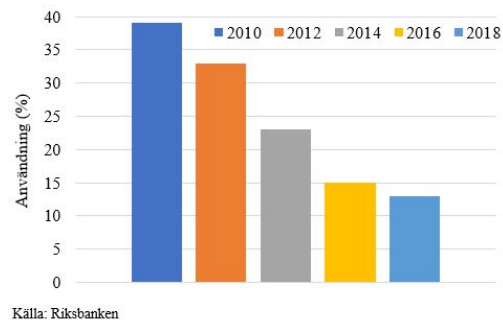

Diagram 1: Andel som betalar med kontanter vid sitt senaste köp

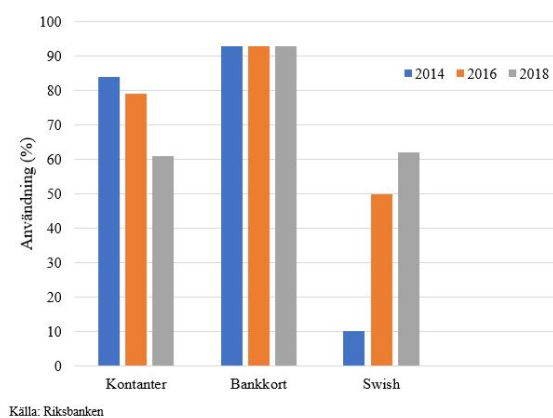

Diagram 2: Vilka betalsätt har du använt under den senaste månaden?

Riksbanken har på senare tid börjat undersöka konsekvenserna av inte delta i den snabba digitaliseringen av ekonomin och anser att ett uteblivet deltagande kan öka osäkerheten och

effektiviteten av betalningsväsendet. Enligt riksbankslagen 1 kap. 2§ (1988:1385) ska Riksbanken “upprätthålla ett fast penningvärde och främja ett säkert och effektivt betalningsväsende”. Genom att införa en statlig digital valuta som kallas för e-kronan kan man skydda allmänheten från privata aktörer och dess betalningslösningar (Erlandsson et al. 2018).

I samtal med informanter framkommer det att banker, liksom Riksbanken, även har börjat undersöka eventuella effekter av ett införande av en e-krona. Generellt har utgångspunkten varit digitala valutor och liknande statskontrollerade valutor men man har inte lyckats fastställa något av större värde, enligt informanterna. Forskningen fokuserar framförallt på valutor som inte är utgivna av centralbanker utan av privata aktörer som till exempel Bitcoin och Litecoin. Den forskning som fokuserar på statliga digitala valutor är ofta utgiven av länders centralbanker, som till exempel i Kanada (Kahn et al. 2018). Vilket även är fallet i Sverige där Riksbanken står för en del av den utgivna forskningen (Erlandsson et al. 2018). Utifrån ovanstående resonemang samt de samtal som förts med privata aktörer och privatpersoner anses det finnas ett stort värde i att undersöka det faktiska syftet med Riksbanken valuta.

1.2 Tidigare forskning

I dagsläget är en majoritet av forskningen inom området relativt nypublicerad (1-4 år) då det empiriska fenomenet med digitala valutor är nytt och till viss del utforskat. Det finns dock teori som är möjlig att koppla samt applicera på e-kronan.

Riksbanken har själva utfört flera studier med fokus på nya typer av valutor och vilka framtida effekter som kan komma att ske i samhället när användandet av kontanter minskar drastiskt. Två stora rapporter kring e-kronan har publicerats av Riksbanken i explorativt syfte och arbetet med utvecklingen av en e-kronan har påbörjats enligt banken själva (Erlandsson et al. 2018). Även ett flertal studier på universitetsnivå har utförts där området berörs, dock med ett generellt fokus på ett makroperspektiv (Blomqvist och Christensen. 2017), banker (Borgklint och Söderberg. 2018) och finansiell stabilitet (Sjölander och Qvick. 2018). En stor del av forskningen kretsar kring specifika fenomen som Bitcoin och Blockchain, vilket kan användas för att diskutera effekter på säkerheten för banker och privatpersoner.

Utöver detta kommer även forskning kring digitalisering av valutor att användas för att nyansera den teoretiska grunden och analysen. Tidigare studier pekar på att en e-krona kan komma att ha en splittrande, splittrande effekt på marknaden och påverka den moderna bankverksamheten som finns idag (Blomqvist och Christensen. 2017).

1.2.1 Forskningsgap

Författarna har identifierat ett tydligt forskningsgap som kretsar kring det faktiska syftet med e-kronan. Detta från Riksbanken och andra banker, men också från privatpersoners perspektiv. Tidigare forskning fokuserar generellt sett på vilka effekter en digital statlig valuta kan komma att ha på den offentliga och privata sektorn ur ett makro- och mikroperspektiv. Fokuset har i sin tur lett till att grundläggande frågor hamnat i skymundan och inte fått den uppmärksamhet som krävs. Det finns inga tidigare rapporter som fokuserar på själva syftet med e-kronan ur de tre nämnda perspektiven och anses därför vara högst relevant då detta ifrågasätter den befintliga forskning som hittills har genomförts.

1.3 Problemformulering och syfte

Syftet med denna studie är att undersöka olika aktörers föreställningar kring Riksbankens införande av e-kronan samt föra en grundläggande diskussion kring vilka implikationer införandet kan leda till. Fokus kommer i första hand att vara på institut men flera infallsvinklar kommer att vävas in för att skapa en tydlig helhetsbild över det upplevda syftet samt problem och möjligheter för teknologin. Dessa infallsvinklar kommer som tidigare nämnts att vara utifrån Riksbanken, banker och privatpersoner som både är för och emot en statlig kontrollerad digital valuta. Från intervjuerna med privatpersoner och banker framkom det att anonymitet och den statliga kontrollen var två viktiga frågor. Därför anses det vara av vikt att undersöka effekten av den statliga kontrollen och en eventuellt minskad anonymitet ytterligare.

Ämnet är av högsta relevans att döma utifrån det minskade intresset som finns för kontanter i samhället. Detta i kombination med de samtal och intervjuer som skett med banker och privatpersoner visar på att stor säkerhet kring ämnet framkommer. De finansiella instituten uttrycker en specifik oro samt en okunskap om hur e-kronans utformande och användningsområde kommer att påverka det finansiella klimatet i Sverige (Informant 1). E-kronans syfte och dess framtida användningsområde samt påverkan på den Svenska penningpolitiken och det finansiella klimatet bör därför studeras närmare. Studien är i högsta grad explorativ och undersöker nya empiriska områden, vilket är en anledning till att forskningsfrågan till viss grad hålls relativt bred.

1.4 Förväntat bidrag till forskning

Uppsatsen syftar till att ge bidrag till forskningen som ger konkreta svar på huvudfrågeställningen. Samtidigt som bidraget inspirerar till ytterligare frågeställningar och vidare forskning. Genom att ta

hänsyn till flera perspektiv och fastställa en sammanfattad bild av Riksbankens, banker och privatpersoners uppfattade syfte av e-kronan, förväntas vi kunna ge en bra grund för framtida beslut och diskussion kring digitala valutor som utfärdas av staten.

1.5 Avgränsning och antaganden

Denna uppsats kommer att avgränsas till Sverige som land och dess ekonomi. Detta innebär att fokus kommer ligga på Riksbanken, svenska institut och den svenska befolkningen. Däremot kommer teori från andra ekonomiska marknader att användas för att vidga den teoretiska basen. Anledningen till att teori används från andra marknader är då den inhemska forskningen är begränsad och ibland otillräcklig för att föra välgrundade resonemang och göra utförliga analyser. Under arbetets gång kommer skillnader mellan olika ekonomier att tas i beaktning. Detta eftersom att vissa resonemang som fungerar på utländska marknader inte nödvändigtvis är applicerbara på den svenska marknaden.

Denna uppsats har även en avgränsning i form av politiska intressen och hur det påverkar en framtida lansering av e-kronan. Det tros finnas politiska effekter på e-kronan och införandet, men detta skulle bli en för omfattande aspekt i sig att bearbeta i denna studie. Det bör dock tilläggas att politiska intressen bör utredas för sig, eftersom de anses vara en viktig aspekt. Således bör detta utredas i den framtida forskning kring ämnet.

Det ska dessutom tilläggas att vi i denna uppsats gör antagandet att e-kronan kommer att införas i framtiden där Riksbanken är den officiella utgivaren. Det finns inga garantier i dagsläget (2019-03-12) att e-kronan kommer att ges ut och det måste därför understrykas då uppsatsen tills dess att ett officiellt uttalande görs, är helt hypotetisk. I dagsläget kan dock tilläggas att Riksbanken håller på att framställa ett tekniskt system för e-kronan, vilket kan ses som en positiv markör till att Riksbanken tar frågan på allvar och lägger resurser på dess utveckling. Den tekniska lösningen är “avsedd att ge Riksbanken ökad kunskap inför ett beslut om att ge ut eller inte ge ut en e-krona” (Erlandsson et al. 2018).

2. Teoretisk referensram

Den teoretiska referensramen är avsedd att beskriva relevanta teorier. Första delen förklarar den generella acceptansnivån samt vilka faktorer som är av vikt vid implementering av digitala valutor. Därefter presenteras teori från flera centralbanker som bland annat berör kommersiella och politiska implikationer av statliga digitala valutor samt effekterna av detta på ekonomin. Den sista delen är avsedd att visa på den befintliga skildringen mellan Riksbanken, banker och privatpersoner för att belysa den relevanta diskussion som förs kring statligt distribuerade valutor i dagens samhälle.

2.1 Acceptansnivån för teknologiska betalmedel

Enligt Thomas et al (2015) är en av de största utmaningarna vid utveckling av en ny tjänst att förstå vilka förhållanden som kan påverka i vilken grad, hur tjänsten blir mottagen. Genom att förstå den relativa acceptansnivån får innovatörer information om ett specifikt marknadssegment och indikerar möjligheter att influera potentiella miljöer där innovation kan komma att accepteras. För att undersöka detta konceptualiseras digitala valutor som ett sociotekniskt system och ett index skapas med benämningen “Digital Money Readiness Index”. Detta index tar hänsyn till institutionella, finansiella, teknologiska, ekonomiska, industriella och sociala attribut för att mäta acceptansnivån. Målet är således att mäta hur moget ett land är för digitala valutor genom att undersöka fyra oberoende komponenter: den institutionella miljön, möjliggörande infrastruktur och förhållanden för utbud och efterfrågan. Enligt Citibank (Citibank 2019) är Sverige “materially ready” och ligger på andra plats av 84 möjliga där länder rankas efter hur redo de är för digitala valutor.

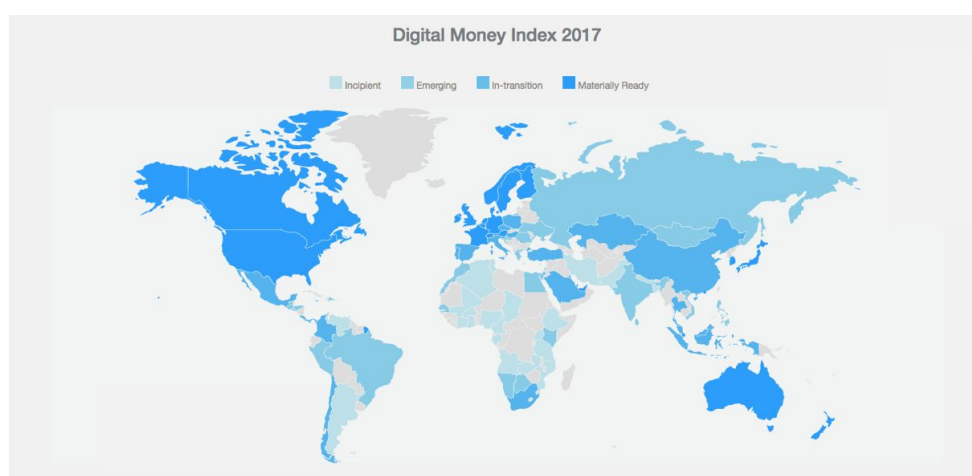

Bild 1: Digital Money Readiness Index world map

2.1.1 Institutionella miljön

Nyckeln till alla socio-tekniska system såsom e-kronan är tillit (Geels 2004). Cohen (2000) påpekar dessutom att det är av stor vikt att skapa ett starkt förtroende för pengar med tanke på den naturliga trögheten som karaktäriserar pengasystem. Att skapa denna typ av förtroende är svårare med digitala valutor då de är immateriella, det vill säga att de inte finns fysiskt. Av denna anledning är det ett institutionellt krav att införa ett legalt regelverk och regulatorisk effektivitet är det som bygger upp förtroendet för innovativa teknologiska betallösningar. Detta regelverk måste i sin tur följas till en viss grad för att kontrakt ska verkställas och för äganderätt. På så sätt kan konsumenter, handlare och finansiella förmedlare försäkra sig om att deras digitala pengar inte är enkelt åtkomliga för andra parter (Kelly 1997).

2.1.2 Möjliggörande infrastruktur

Elektroniska valutor kräver underliggande teknologiska system, IT-system, som kontinuerligt utvecklas. Dessa system måste dessutom stödja och underlätta den finansiella lagstiftningen som kretsar kring dessa valutor och dess tjänster (Thomas 2015). Infrastrukturen måste kunna förse tjänsten eller valutan, vara tillgänglig för befolkningen och slutligen i en prisklass som en majoritet kan rättfärdiga. Mobilnät och internetuppkoppling är två faktorer som har stor påverkan på huruvida ett land är redo att ta till sig den nya digitala valutan (Thomas 2015). Om mobilnätet är mer utbrett än bredband i ett land är sannolikheten hög att digitala teknologier på mobiltelefoner adopteras. Priset på en lösning kan också påverka i vilken utsträckning den används, är den väldigt dyr kommer den troligtvis inte att användas i stor utsträckning. Befolkningen måste dessutom ha den utbildning som krävs för att kunna använda nya teknologiska lösningar (Thomas 2015). Om den nivån är för låg kommer "adoptionen" att vara låg samtidigt som servicepersonalen inte kommer att ha tillräckligt med kunskap för att stödja den digitala lösningen.

Den finansiella regleringen inom en ekonomi påverkar också huruvida digitala valutor accepteras eller ej. Olika regleringar kan ha olika effekter på den ekonomiska effektiviteten för finansiella system och den risk som tas upp av den publika sektorn (Lee och Longe-Akindemowo 1999). En majoritet av regleringar för digitala valutor har riktats mot att minimera systematisk risk och öka effektiviteten när det kommer till att tillhandahålla betalningar (Singh 1999). Risken med denna typ av regleringar är att de kan begränsa nya deltagare i det digitala pengasystemet och begränsa aktiviteten till banker och andra etablerade finansiella förmedlare (Thomas 2015).

2.1.3 Utbud

Förhållanden för utbud består framförallt av specialiserade resurser som krävs för att det digitala systemet ska fungera. Dessa resurser skiljer sig ofta åt beroende på situation. En sensor som läser betalkort (kortterminal) i matbutiken är inte samma som den i tunnelbanan som läser åkkort. Nivån av mottagande hos användarna har en stark anknytning till tillhandahållandet och spridningen av infrastruktur för digitala pengar (Snellman, Vesala och Humphrey 2001). Skiftet som myndigheter har gjort online har också lett till ett ökat tillhandahållande av lösningar för digitala valutor där syftet bland annat är att förbättra effektiviteten, samla in skatt och minska bedrägerier (Thomas 2015).

2.1.4 Efterfrågan

Efterfrågan är den del som framförallt relaterar till den faktiska tillämpningen. Det är konsumenterna och företag som i slutändan har makten att substituera en mekanism med en annan. Användningen influeras av sociala, kulturella och teknologiska faktorer (Snellman, Vesala och Humphrey 2001). För att fungera som ett bra substitut för befintliga betalningsmekanismer måste digitala valutor vara accepterade av den breda massan och passa in i användarnas dagliga aktiviteter (Singh 1999). Den upplevda risken är också en faktor som påverkar huruvida lösningen accepteras eller ej. Om risken anses vara hög av konsumenter och företag är sannolikheten hög att den inte accepteras och vice versa (Tu, Hsin och Chiu 2011).

2.2 Syftet enligt Riksbanken

En majoritet av den befintliga teoretiska referensramen kring e-kronan i Sverige kommer från Riksbanken. Denna del är en empirisk beskrivning vars syfte är att belysa Riksbankens tänkta syfte med e-kronan och dess funktioner. De två rapporterna är avsedda att på ett grundligt sätt utvärdera vilka effekter ett eventuellt införande av en digital valuta kan ha på kommersiella, politiska och ekonomiska aspekter inom Sverige (Erlandsson et al. 2017; 2018). Syftet med denna del är framförallt att belysa det faktiska syftet som Riksbanken avser att förmedla till befolkningen och kommersiella institut, men också vilka tekniska aspekter som är viktiga att ta hänsyn till. Med detta i åtanke anser författarna att det är viktigt att väga in viktiga fynd från dessa rapporter för att skapa en överskådlig bild från Riksbanken och ytterligare centralbanker runt om i världen. Detta kommer att lägga en stabil grund för vidare förda resonemang som tas upp senare i arbetet.

2.3 E-kronans uppbyggnad

Diskussionen kring e-kronans uppbyggnad har förts i Riksbankens rapporter och mynnar ut i två olika typer av modeller för hur kronan rent tekniskt kan vara uppbyggd (Erlandsson et al. 2017; Erlandsson et al. 2018). Grundläggande argument för uppbyggnaden är att den ska fylla de tre funktioner som enligt teori förknippas med pengar (Mankiw 2007). Dessa funktioner är att lösningen ska fungera som betalningsmedel, räkneenhet och värdebevarare (Europeiska Centralbanken, 2017). E-kronan bör enligt Riksbankens rapport (Erlandsson 2018) vara tillgänglig 365 dagar om året och kommer att vara en fordran på Riksbanken och garanteras av staten.

Pengar har genom tiden skiftat från att bestå av material med ett fysiskt värde, till exempel varor eller ädelmetaller, till att på senare digital tid bygga på ett koncept som kallas för “fiat money” (Europeiska centralbanken, 2017). Kontanter i moderna ekonomier har således inget fysisk värde. Värdet skapas idag istället av förtroende för att centralbanken upprätthåller ett stabilt värde över tiden. Rapporten från OECD (2002) påpekar att “Historically, money has been on the path towards greater abstraction, or pure symbolic representation disassociated from a precise physical materialisation”, vilket beskriver utvecklingen väl. Dagens valutor kan således antingen vara fysiska eller digitala på bankkonton. På senare tid har den naturliga utvecklingen inneburit en utökning av digitala valutor i form av kryptovalutor. Dessa valutor räknas dock inte som pengar ur ett juridiskt perspektiv, vilket gör att dess spridning delvis begränsas. Enligt Gabriel Söderberg på Riksbankens avdelning för finansiell stabilitet kan inte kryptovalutor klassas som valutor då de inte har en officiell utgivare samt saknar juridiskt och polisiärt skydd (Privata affärer, 2018).

Bilden nedan visar e-kronans egenskaper jämfört med kontanter och affärsbankspengar (Erlandsson et al. 2017). Den kopplar dessutom till de tre funktioner som krävs för att en valuta ska kunna klassas som pengar enligt Europeiska centralbanken (Europeiska Centralbanken, 2017):

Egenskaper	Kontanter	E-krona värdebaserad	E-krona registerbaserad	Affärsbankspengar
Kreditrisk	Nej	Nej	Nej	Ja*
Värdebevarare	Ja	Ja	Ja	Ja
Betalningar i realtid	Ja	Ja	Ja	Nej**
Offline-funktion	Ja	Ja	Nej	Nej***
Möjlighet till anonyma betalningar	Ja	Ja, möjlighet för kortbaserade	Nej	Nej
Fysisk närvaro behövs	Ja	Ja för kort, nej app	Nej	Nej
Användbarhet	Fungerar utan tekniska hjälpmedel	Fordrar t.ex. kortläsare eller särskild teknik för mobiltelefon	Kan hanteras via appar eller online	Kan hanteras via appar eller online

* Insättningsgarantin omfattar dock innehav upp t.o.m. 100 000 EUR

** Undantaget är betalningar inom samma bank och Swish

*** Kort kan ha en offline-funktion

Källa: Riksbanken

Tabell 1: E-kronans egenskaper jämfört med kontanter och affärsbankspengar

2.4 E-kronans struktur

I Riksbankens rapport (Erlandsson et al. 2018) diskuteras huruvida e-kronan antingen ska vara registerbaserad (kontobaserad) eller värdebaserad. Dessa två sätt att bygga upp valutan på har olika för- och nackdelar vilka diskuteras nedan. Förklaringarna nedan är baserade på Riksbankens två rapporter om e-kronan.

2.4.1 Registerbaserad e-krona

En registerbaserad e-krona även känd som kontobaserad, kan jämföras med vanliga bankkonton som är lagrade i en databas som tillhandahålls av Riksbanken. Vid denna typ av lösning kan betalningar mellan e-kronakonton ske direkt i realtid då det bara är en involverad aktör i systemet, Riksbanken. Däremot måste detta system kunna integreras och kommunicera med andra affärssystem så att pengar enkelt kan flyttas mellan systemen. Denna typ av lösning skulle kunna möjliggöra för Riksbanken att erbjuda kunderna en lösning som liknar den privata banker har idag, där alla tjänster såsom kort och app är kopplade till e-kronan. Den främsta nackdelen med denna modell är att det kräver stora investeringar och engagemang i form av bland annat kundsupport, lokaler etc.

2.4.2 Värdebaserad e-krona

En värdebaserad e-krona hade till skillnad från den registerbaserade lagrats lokalt, antingen på ett kort (till exempel som ett SL-kort) eller i en app som tillhandahålls av Riksbanken. Detta tillvägagångssätt

innebär således att pengarna måste överföras till en lagringsenhet som kan lagra pengarna lokalt. Denna lösning skulle därför förslagsvis vara lämpad för enklare betalningar med låga belopp och där båda parterna, köpare och säljare, är närvarande. Till skillnad från den registerbaserade lösningen skulle den värdebaserade kunna vara anonym (i enlighet med penningtvättsdirektivet) och betalning kunna ske genom exempelvis en mobil app eller fysiska kortläsare. För Riksbanken skulle denna modell vara billigare att implementera då större delen av åtaganden såsom systemutveckling, säkerhetsfunktioner och exempelvis distributionen av kort skulle kunna skötas av marknadsaktörer.

2.4.3 Anonymitet och användarvänlighet

Anonymitet är en viktig fråga i rapporterna kring digitala valutor. Riksbanken påpekar själv att det är viktigt med anonymitet och att kontanter erbjuder möjligheten att vara fullständigt anonym. En digital valuta är till skillnad från kontanter generellt sett spårbara då de lämnar digitala fotavtryck. Detta betyder att det även skulle kunna gå att spåra en anonym betalning till plånböcker, kodnycklar med mera (Erlandsson et al. 2018).

Riksbanken påpekar i sin rapport att det finns grupper i samhället som kan komma att uppleva problem när kontantanvändningen minskar (Erlandsson et al. 2018). Det kan till exempel vara äldre, funktionshindrade eller personer som inte har tillgång till andra betalningsmedel. För att underlätta för och hjälpa dessa personer skulle till exempel en enkel och användarvänlig e-krona lanseras. Genom lagstiftning och regelverk skulle den privata sektorn bli tvungen att ta ansvar för att underlätta för dessa grupper.

2.5 Riksbankens syn på effekterna av e-kronan

En av Riksbankens generella rapporter kring e-kronan "*When a central bank digital currency meets private money*" (Juks 2018) fokuserar på vad som sker när en digital valuta utgiven av en centralbank möter privata pengar. Reimo Juks (2018) presenterar ett antal argument i rapporten kring efterfrågan på e-kronan i osäkra tider. Det främsta argumentet mot valutan är att det skulle kunna öppna upp för enligt rapporten "large scale bank runs". Konkret skulle detta innebära att privatpersoner och företag på väldigt kort tid väljer att överge banker för att gå över till Riksbanken och e-kronan, framförallt när förtroendet för banksektorn fallerar. Reimo Juks (2018) påpekar dock att detta redan sker idag utan e-kronan, men frågan är huruvida den kommer att sätta ytterligare press på det finansiella systemet och vilka verktyg man skulle kunna använda för att kontrollera dessa faktorer.

Ovanstående rapport belyser att banker i den svenska ekonomin i dagsläget lånar ut pengar till varandra beroende på hur flödena ser ut. I vanliga, icke påfrestande tider, kan en bank som har ett positivt kassaflöde under en period komma att låna ut pengar till en annan bank som har ett negativt kassaflöde. Dessa transaktioner sker dagligen i den svenska ekonomin och skapar en stabilitet. Däremot under osäkra tider skulle banker föredra att sätta in sitt överskott hos Riksbanken istället för att låna ut till den bank med underskott. Banken med underskott skulle således i sin tur behöva låna pengar från Riksbanken. Reimo Juks (2018) påpekar att en e-krona inte skulle påverka den slutgiltiga situationen, det vill säga att lån tas från Riksbanken, utan skulle snarare erbjuda ytterligare en möjlighet för bankerna genom att gå direkt till Riksbanken. E-kronan skulle således bara erbjuda ytterligare ett sätt att bedriva bankverksamhet på.

E-kronan skulle däremot kunna sätta ytterligare press på systemet genom påverka den mängd banker som upplever ett stort utflöde eller en så kallad "bank run". Risken finns att e-kronan anses vara mer attraktiv än banker med hög kreditvärdighet. Detta skulle kunna leda till ett utflöde från dessa mindre attraktiva banker som i sin tur leder till ett ökat utflöde från banker med hög kreditvärdighet. Denna flykt skulle dessutom kunna ske tidigare än den som kan ske idag till kontanter eller skattekonton. E-kronan skulle troligtvis vara mer attraktiv då den går att använda online och inte är lika kostnadskrävande som kontanter i form av försäkring och risk för stöld.

Slutligen pekar rapporten på att e-kronan kommer att kunna vara motståndskraftig mot chocker i ekonomin då valutan är stabil även i osäkra tider eftersom att den räknas som en direkt fordran mot Riksbanken. På så sätt undviks den typiska volatilitet som kryptovalutor oftast förknippas med. E-kronan som betalningsinfrastruktur skulle också kunna öka den teknologiska motståndskraften och fungera som en backup när andra system fallerar. Detta kräver dock att valutan är baserad på en separat plattform och att en viss mängd cirkulerar i ekonomin.

2.6 Organisering av marknader

För att avgöra eventuella effekter av e-kronan är det viktigt att förstå hur marknader är organiserade. Ahrne och Aspers, professorer inom sociologi och Brunsson, professor inom management, har tillsammans skrivit en vetenskaplig artikel om organiseringen av marknader "The Organization of Markets". Forskningen är finansierad av Riksbanken och antas således vara i bankens intresse.

Ahrne et al (2015) påpekar att en marknad och organisation har vissa likheter i sin uppbyggnad. Båda är organiserad baserat på medlemskap, regler, övervakning, sanktioner/regler eller hierarki. Marknadsorganisationer skapar skillnader mellan marknader och specifika dynamiker, vilket kan

förklaras av åtgärder och interaktioner bland de som organiserar marknaden; profitörer, “andra”, säljare och köpare. Författarna påpekar att det är användbart att använda sig av vanliga organisationer för att förstå sig på marknader. Genom att bryta ner konceptet för en organisation i dess grundläggande byggstenar, är det möjligt att applicera ovanstående faktorer på en marknad.

Marknader kan existera på flera olika sätt, både inom en organisation. men också utanför. Transaktionskostnader är en faktor som företag vill minska och denna förändring kan ske genom att ett företag antingen individuellt eller med andra aktörer försöker organisera marknaden. Ahrne et al (2015) påpekar slutligen att det är av vikt att se på stater som organisationer, som antingen konkurrerar eller samarbetar med företag i organiseringen av nya marknader eller omorganiseringen i befintliga marknader.

2.7 Rational choice theory

“Rational choice theory” är en teori som används för att beskriva hur individer väljer olika utfall i enlighet med deras personliga preferenser. Teorin är frekvent förekommande i makroekonomiska sammanhang där man försöker förstå hur individer på en marknad motiveras och gör olika ekonomiska val. Grunden i teorin utgår ifrån att alla individer gör logiska och välgrundade val som maximerar deras ekonomiska fördel och därav minimerar risk och ekonomisk förlust. (Amadae 2016). Teorin är i denna uppsats endast avsedd till att förklara ett möjligt beteende hos privatpersoner och används således inte löpande i uppsatsen. Den är begränsad då människors beslut inte bara påverkas av ens egna rationella beslut utan rationaliteten påverkas även av faktorer som kultur. Foucaults perspektiv som presenteras nedan är i högre grad applicerbar på denna uppsats och kommer således att ligga till stor grund för de resonemang som förs i analysen och de slutsatser som dras. Detta eftersom att övervakning och integritet är en central del i diskussionen kring ett eventuellt införande av e-kronan.

2.8 Disciplin och straff

Michel Foucault var en fransk filosof och social teoretiker. Teorierna var främst inriktade mot förhållandet mellan makt och kunskap samt hur de används som en form av social konstruktion genom samhällsinstitutioner (Nationalencyklopedin 2010). Foucault ansåg sig själv vara en kritiker till det moderna samhället men citeras ofta som en post-strukturalist och postmodernist. År 1975 publicerades *Discipline and Punish* av Foucault som påvisade den roll som makt har i samhället. Perspektivet är intressant då det kan användas för att nyansera debatten kring anonymitet och övervakning men också agera som teoretiskt stöd i analysdelen.

2.8.1 Kontroll och övervakning

Foucault påpekar att disciplin är det som “gör” en individ. Det är den specifika tekniken för kraft som tar hänsyn till individer både som objekt och instrument. Att utöva disciplin förutsätter en mekanism som styrs genom olika medel för observation. En anordning med tekniker som gör det möjligt att se inducerade makteffekter på personer där effekten blivit synligt applicerad. Foucault pekar på att det finns tydligt underliggande likheter mellan ett militärläger och en urban utveckling när det kommer till konstruktionen av bostäder för arbetarklassen, sjukhus, fängelser, skolor med mera. Tidigare var städer byggda på ett sätt som gjorde det svårt för invånare att röra på sig, ofta genom stora murar och grindar. Nu kännetecknas städer snarare av sin transparens i form av passager, öppningar och tomma utrymmen. Sjukhus och skolor är exempel på byggnader som historiskt sett har varit uppbyggda med utgångspunkt kring observation och övervakning. Boken tar upp skolor som exempel och pekar på att en klassisk layout består av en gång i mitten med rum på varje sida. Rummen har fönster som gör det enkelt att se in och övervaka och Foucault pekar på att denna typ av uppbyggnad påminner om ett klassiskt fängelseupplägg med celler på vardera sida om en lång gång. Disciplinära institut har i hemlighet lyckats skapa ett maskineri av kontroll som fungerar som ett mikroskop för att följa objektens uppförande.

Övervakning är också en viktig del i till exempel produktion där varje enskild process måste fungera för att tillverkningen inte ska stanna upp. På en fabriks skala multipliceras utgifter i den utsträckning att minsta oärlighet på varje objekt kan adderas upp till ett storskaligt bedrägeri och i vissa fall leda till förlust. Minsta inkompetens kan således i längden leda till att ett företag går under inom en väldigt kort tid. Foucault anser således att övervakning blir en avgörande ekonomisk aktör både som en intern del av produktionen, men också som en specifik mekanism i disciplinär kraft. Hierarkisk, kontinuerligt och funktionell övervakning har i sin tur lett till att disciplinär kraft har blivit ett integrerat system, som länkas från insidan till ekonomin. Slutligen påpekar Foucault att övervakning hänger på individerna och att systemet beror på relationer från botten till toppen och vice versa. Nätverket håller ihop helheten med effekter av makt som härrör från varje part. Chefer måste därför också ständigt övervakas. Tekniker som övervakning gör det möjligt att utöva makt på ett sätt som inte är lika militärt då det är mindre “fysiskt”.

2.8.2 Panopticism

Panopticism är en central del i *Discipline and Punishment* (Foucault 1991) och är en grundläggande social teori om övervakning. Objektet som övervakas är aldrig medveten om när denna blir övervakad och kan inte kommunicera med varken övervakaren eller personer i andra celler. Panopticism

garanterar att objekten bibehåller ordningen då dessa vet att de övervakas, men inte när detta sker. Foucaults panopticism fokuserar således på den systematiska kontrollen av befolkningen genom subtila och ofta osedda krafter såsom digital övervakning. CCTV är en sådan teknologi och ett bra exempel hur panopticism kan se ut i dagens samhälle.

“He who is subject to a field of visibility, and who knows it, assumes responsibility for the constraints of power: he makes them play spontaneously upon himself: he inscribes in himself the power relation in which he simultaneously plays both roles: he becomes the principle of his own subjection” - Utdrag från Discipline and Punishment kapitel 3

3. Metod

Denna del är avsedd att beskriva den valda forskningsmetoden samt de motiv som ligger till grund för valet. Detta kapitel syftar dessutom till att utförligt beskriva tillvägagångssättet, vilka avgränsningar som gjorts samt slutligen en kortare diskussion angående empirins validitet.

3.1 Abduktiv metodik

Abduktiv metod har på senare tid blivit allt mer populärt inom företagsekonomi och samhällsvetenskapliga ämnen. Abduktion syftar till att dra logiska slutsatser och utveckla teorier om verkligheten. Tillvägagångssättet är således ett sätt att undvika de begränsningar som förknippas med induktiva och deduktiva ställningstaganden. Den abduktiva metoden är ett tredje alternativ till induktiv och deduktiv metod. Genom ett abduktivt tillvägagångssätt är det möjligt att komma runt vissa begränsningar som den deduktiva och induktiva metoden medför. Abduktion baseras på det pragmatiska synsättet och inleds traditionellt med en överraskning som ska förklaras. Problem kan uppstå då man stöter på empiriska företeelser som befintlig teori inte kan förklara. Eftersom uppsatsen är explorativ anses det vara lämpligt med en abduktiv metod, då vi förväntas upptäcka förvånande fakta, som vi därefter kan göra självklart (Bryman och Bell 2017).

3.2 Forskningsmetod

3.2.1 Val av forskningsmetod

Den bäst lämpade forskningsmetoden för att besvara uppsatsens hypotes anses vara en kvalitativ studie med utgångspunkt i intervjuer. Anledningen till valet av en kvalitativ studie var främst för att det valda ämnet kräver en djupare förståelse samt kunskap hos informanterna. Ytterligare ett argument för användandet av denna forskningsstrategi är att studien i första hand fokuserar på insamling av ord än på siffror och kvantifiering (Bryman och Bell 2017). Även det faktum att ämnet i sig är komplext och på så sätt gör det svårt att hitta informanter vilket talar för en kvalitativ studie, enligt McCracken (1988) "... less is more". Det ovan nämnda och faktumet att resultatet av intervjuerna bygger på analyser och personliga reflektioner baserat på djupare kunskap, motiverar valet väl.

Det bör även tilläggas att ämnet i grund fortfarande är hypotetiskt och syftar till att utreda framtida effekter på en komplicerad och hårt reglerad bransch. Denna typ av studie stärker rapporten då den

öppnar upp för potentialen att komma i kontakt med branschnära personer som dagligen jobbar inom området och kan bidra med detaljrika återkopplingar.

3.2.2 Relevant avgränsning av studie

Studien avgränsas till tre huvudområden där syftet är att skapa en nyanserad bild av de möjliga effekterna en e-krona kan komma att ha. Dessa huvudområden är Riksbanken, banker och privatpersoner. Valet av personer för de kvalitativa intervjuerna har relevant bakgrund och besitter kompetens inom området för att på bästa sätt kunna besvara frågor relaterade till forskningsområdet. Dessa personer arbetar inom branschen, men är ombedda att besvara utifrån ett personligt perspektiv. För privatpersonerna har ett öppet urval skett där syftet var att hitta en bred grupp som kan bidra med nyanserade insikter.

Den planerade studien kommer att vara baserad på forskning kring e-kronan på ett makro- och mikroperspektiv. I kombination med en intervju hos Riksbanken och privatpersoner kommer kvalitativa intervjuer att utföras vid flera stora och små banker i Stockholmsområdet.

3.3 Studiens utformning

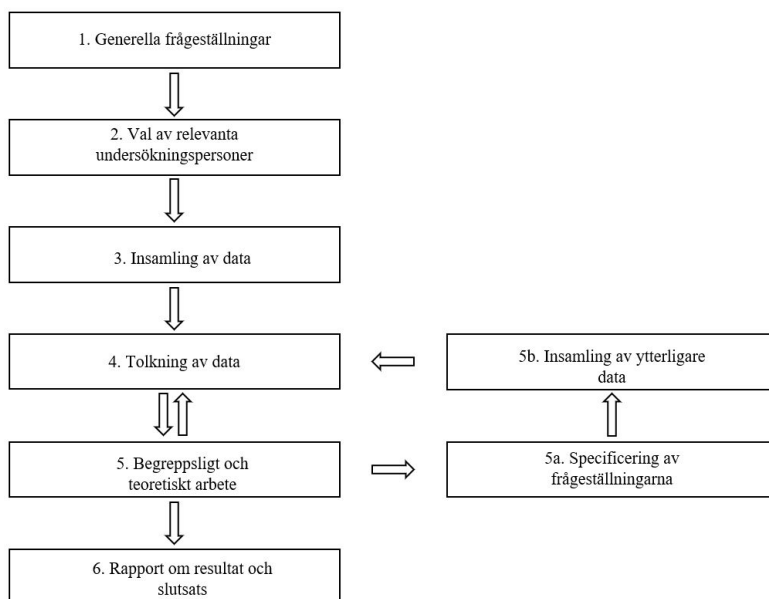
En kvalitativ förstudie utfördes med inriktningen mot e-kronans effekt på bankers in- och utlåning. Efter dessa intervjuer framkom det att det fanns viktigare områden att fokusera på. Den initiala frågeställningen var inte möjlig att bearbeta för tillfället då branschen fortfarande visade sig vara i en tidig utvärderingsfas av e-kronan. Syftet med förstudien var att undersöka huruvida frågeställningen och branschen var kompatibla med varandra. Förstudien utfördes genom kvalitativa intervjuer med tre representanter från den finansiella sektorn och ytterligare en representant från Riksbanken. Genom dessa intervjuer var det därefter möjligt att utvärdera huruvida frågeställningen var rätt i tiden.

Efter förstudien var det tydligt att informanterna som vi intervjuat inte hade kommit lika långt i sina resonemang jämfört med den tidigare frågeställningen som hade bearbetats fram. Den initiala studien visade på att det fortfarande fanns en viss osäkerhet kring det faktiska syftet med e-kronan och varför Riksbanken skulle införa en digital valuta som var statligt kontrollerad. Detta ledde i sin tur till att frågeställningen bearbetades ytterligare en gång för att slutligen landa i det faktiska syftet med e-kronan.

3.3.1 Design av intervjustudien

Huvudstudien grundades på intervjuer från 14 olika informanter från Riksbanken, bankbranschen och Privatpersoner. Intervjuerna genomfördes på ett semistrukturerat sätt genom fysiskt personliga möten med varje enskild informant. Vi valde att inte utföra gruppintervjuer då det kan medföra en risk att medlemmarna i gruppen påverkar varandra. Syftet med varje möte var att erhålla personliga tankar och åsikter kring e-kronan vilket naturligt medförde att varje intervju anonymiserades. Anonymiteten var också en anledning till att vi utförde personliga intervjuer och undvek gruppintervjuer. För att öka intresset av att bidra med expertis samt att tacka för deltagandet fick respondenterna en summa pengar att donera till en valfri välgörenhetsorganisation. Donationen utfördes av uppsatsskrivarna efter det att alla intervjuer slutförts. Syftet med detta var att öka intresset och engagemanget under intervjuerna då det upplevdes att respondenterna blev mer engagerade när de blev kompenserade för sitt deltagande.

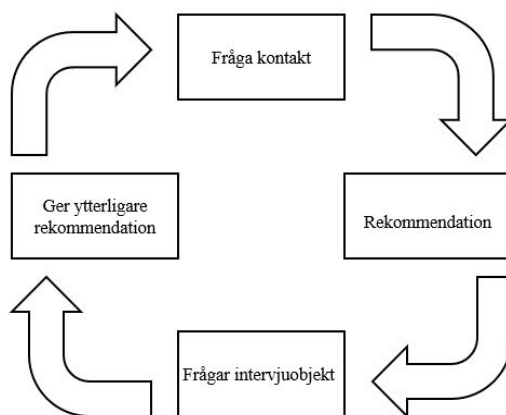
Själva intervjutillfället delades in i tre delar. Under första delen informerades informanten om strukturen, formalian och det praktiska tillvägagångssättet kring intervjun. Därefter ställdes ett antal grundläggande frågor om e-kronan för att få en uppfattning om respondentens kunskap kring ämnet. Slutligen introducerades den andra delen med ett antal mer specifika frågor kring e-kronan där även frågeställningen presenterades för informanterna. Anledning till att uppsatsens frågeställning inte diskuterades tidigare var för att informanterna inte skulle bli påverkade. Det finns alltid en risk vid denna typ av studier att respondenter/informanter påverkas av studiens frågeställning och således ger vinklade svar. Den personliga insikten kan således påverkas då informanten försöker ge svar som återkopplar till frågeställningen och inte till den specifika frågan.

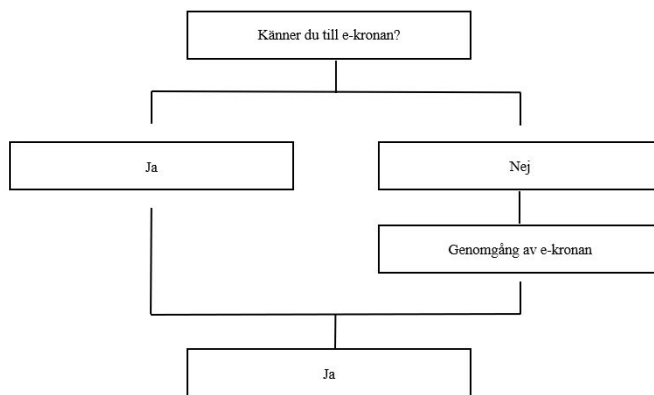
Figur 1: Illustrering av intervjuprocessen

3.3.2 Urval av informanter

Valet av informanter från Riksbanken och banker har utgått ifrån en grundlig analys över varje specifik informants roll, och dess förväntade möjlighet till att bidra med relevant kunskap kopplat till ämnet. Urvalet av varje enskild informant bygger på en process där informanten i fråga måste ha blivit rekommenderad av minst två andra kollegor eller branschpersoner. Syftet med detta var att försöka eliminera risken med informanter som saknar grundläggande kunskap om ämnet och försäkra oss om att personerna i fråga är relevanta utifrån utomstående perspektiv. Urvalet av privatpersoner var oberoende av tidigare kunskap kring e-kronan. Privatpersoner utan tidigare kunskap fick en grundläggande genomgång av e-kronan för att efteråt kunna återkoppla till frågorna.

Figur 2. Tillvägagångssätt vid urval av branschperson

Figur 3. Tillvägagångssätt vid intervjuer med privatpersoner

Antalet informanter uppgick till 14 personer och består av 6 privatpersoner, 2 personer från Riksbanken och 6 personer från banker. Anledningen till att dessa tre källor valdes var framför allt för

att kunna skapa en överskådlig bild över det uppfattade syftet med e-kronan men också för att tydligt avgöra hur olika aktörer i samhället ser på digitala statliga valutor.

3.3.3 Etiskt förhållningssätt

Denna studie handlar som ovan nämnt om implementering av ett nytt finansiellt system som berör den offentliga och privata sektorn. Detta system kan antas skapa en del reaktioner från privata aktörer samt privat personer. Dessa eventuella reaktioner kan både vara positiva eller negativa och antas skapa en debatt om e-kronan.

I kombination med ovan nämnt är det därför viktigt att ha den individuella säkerheten i åtanke. Eftersom vissa informanter arbetar på högt uppsatta positioner inom det svenska näringslivet kan det medföra en viss typ av personlig risk. Åsikter och information som delges i intervjuer kan klassas som känslig för informanterna, därav har alla informanter valts att hållas anonyma. Utöver detta har informanterna fått vara med och tycka till om upplägget på intervjuerna i form av tid, plats och längd. Detta som ett extra steg i ledet av att få informanterna att känna sig bekväma samt trygga när de delger känslig information samt personliga åsikter.

3.4 Uppsatsens trovärdighet samt tillförlitlighet

Denna uppsats grundar sig på ett hypotetiskt antagande att e-kronan kommer att införas och vi har därmed lagt stor vikt vid utvärderingen av metod och teoretiska källor. För att skapa ett tydligt resultat och en nyanserad diskussion har vi fokuserat på att intervjua de personer vi och branschen anser är bäst lämpade att svara på frågorna. Dock bör det vid användandet av en kvalitativ forskningsmetod diskuteras huruvida trovärdigheten samt tillförlitligheten påverkas.

För att närmare förstå hur trovärdigheten samt tillförlitligheten påverkas bör man undersöka två aspekter. Dessa är äktheten och trovärdigheten som viktiga grundläggande kriterier och bör användas för att bedöma huruvida en uppsats är tillförlitlig och trovärdig. Dessa två kriterier kan tillämpas på de flesta aspekter vid en studie som baseras på kvalitativa intervjuer (Guba och Lincoln 1994). För att minska risken av hur dessa två aspekter påverkas av oss, som uppsatsförfattare och den valda kvalitativa forskningsmetoden, har en del förebyggande åtgärder vidtagits.

Genom att använda oss av tre olika synvinklar, Riksbanken, banker och privatpersoner, lyckas vi skapa en helhetsbild över frågeställningen och minskar därmed således risken för ett vinklat och

felaktigt resultat. Teorin har dessutom diskuterats genomförligt med uppsatsens handledare för att säkerställa att den teoretiska grunden blir så bred och utförlig som möjligt.

Det finns ytterligare ett moment som påverkar trovärdigheten i en uppsats och är vanligast förekommande vid kvalitativa intervjuer. Denna vanliga felkälla grundar sig i hur man som intervjuare och informanter tolkar varandra. Det är inte ovanligt att man missförstår varandra och på så sätt påverkar resultatet. Därför har vi som en ytterligare förebyggande åtgärd använt oss även av respondentvalidering på rekommendation av Bryman och Bell (2017). Respondentvalidering har utförts för att kontrollera att informationen som framkommit i intervjuerna har uppfattats och transkriberats rätt. Tillvägagångssättet vid respondentvalidering har gått ut på att efter varje intervju och färdig transkribering har transkriberingen delats med informanten. Detta för att få ett godkännande av huruvida vi som intervjuare och informant har förstått varandra korrekt.

3.5 Kritik mot kvalitativ metodik

Enligt Bryman och Bell (2017) så nämns oftast tre specifika områden vid kritisering av kvalitativ metodik. Dessa områden är viktiga att ta i beaktning när man arbetar med kvalitativ metodik då dessa står i direkt korrelation med resultatet. Det första som framhävs är att kvalitativ forskning kan anses vara för subjektiv. Vanligtvis så baseras forskning på fakta som analyseras personligen utifrån tolkningar av samtal med informanter. Detta i kombination med att forskaren i fråga oftast har ett eget intresse som hen finner mer intressant än annat och kan på så sätt påverka hur informationen tas upp och bearbetas.

Område nummer två som vanligtvis lyfts fram som kritiskt är svårigheter vid replikering av gjord undersökning. I en kvalitativ studie är det forskaren/forskarna själva som är det viktigaste redskapet för datainsamlingen. Eftersom att studierna oftast är baserade på forskarens intresse finns en risk att den subjektiva aspekten påverkar hur den kvalitativa metoden utformas. Detta försvårar för andra forskare att sätta sig in i studien och göra en eventuell replikering (Bryman och Bell 2017).

Det tredje området är problemet med bristande transparens. Vanligtvis så ställs oftast en kvalitativ forskningsmetod i förhållande till en kvantitativ forskningsmetod och den framstår då som mindre transparent. En av anledningarna till detta är att analysen av resultatet oftast är tydligare i kvalitativa forskningsmetoder (Bryman & Bell 2017). Bryman & Burgess (1994) påstår att det sällan i kvalitativa studier framgår tydligt hur analyser har gjorts. En av anledningarna till detta är att analyser till stor del görs på personliga åsikter.

4. Resultat

4.1 Syftet enligt Riksbanken

Riksbanken har i uppdrag att se till att Sveriges penningpolitik är god och att betalningar inom det ekonomiska kretsloppet sker smidigt och säkert (Riksbanken 2018). Inom ramen för detta ligger det största uppdraget som Riksbanken har, att bevara värdet på den svenska kronan över tid (Informant 1). Enkelt exemplifierat som att en (1) svensk krona ska kunna användas för att köpa ungefär lika mycket idag som om ett år. Ur riksbankslagen framgår det även att Riksbanken måste försörja landet med sedlar och mynt (5 kap. 3 § Riksbankslagen).

För att värdet av den svenska kronan ska bestå och vara stabilt krävs det att Riksbanken jobbar aktivt med att bevara värdet av den. En ytterligare viktig komponent är det förtroendet som samhället har för den svenska kronan (Informant 1). För att befolkningen ska lita på den svenska kronan krävs det att Riksbanken ser till att hålla en stabil inflation, låg kreditrisk, låg likviditetsrisk samt tillhandahåller ett smidigt och säkert sätt att betala på (Informant 1).

För att lyckas med att hålla en önskad stabil inflation använder sig Riksbanken vanligtvis av monetära policys (Informant 2). Det mest använda och mest effektiva verktyget Riksbanken har för att justera inflationen är deras möjlighet att justera och kontrollera Reporäntan (Informant 2). För att garantera en låg kredit- och likviditetsrisk använder sig Riksbanken av ett flertal tillvägagångssätt (Informant 2). Förutom att se till att befolkningen har tillgång till pengar arbetar Riksbanken aktivt med bankreglering (Informant 1). Detta sker i form av likviditetskrav och liknande för att se till att kredit- och likviditetsrisken hålls på en sund nivå (Informant 1). Detta för att skydda den svenska ekonomin (Informant 1). För att Riksbanken ska kunna tillhandahålla ett smidigt och säkert sätt att betala arbetar man kontinuerligt med innovation såsom digitala betalningsalternativ och kontaktlösa kort (Informant 2).

4.1.1 Riksbankens roll

Syftet med att införa en e-krona i Sverige grundar sig i Riksbankens roll som en centralbank och myndighet. Som ovan nämnt är en av de viktigaste anledningarna till att Riksbanken jobbar aktivt med den svenska valutan att garantera säkra och smidiga sätt att betala på (Informant 1). Eftersom

intresset är stort för alternativ till kontanta betalningsmetoder är det viktigt att Riksbanken hänger med i denna utveckling (Informant 2).

Privata aktörer som erbjuder andra typer av valutor såsom kryptovalutor medför en viss typ av risk för användare (Informant 2). Till exempel är avsaknaden av kontroll och reglering stor för många av de digitala valutor som erbjuds av privata aktörer i dagsläget (Informant 2). Utöver detta finns det en risk att tekniken slutar fungera vid till exempel krig eller driftstörningar och det blir därför svårt att använda digitala valutor.

Utifrån detta finns också en fara med ett samhälle som går mot en mer digital värld och digitala betalningar (Informant 1). Riksbanken har därför ett stort intresse i att skydda den svenska valutan och den ekonomiska stabiliteten i Sverige (Informant 1). För att skydda befolkningen och den svenska ekonomin från digitala valutor utfärdade av privata aktörer finns det två sätt (Informant 1). Införandet av en statligt kontrollerad digital valuta (e-kronan) och att bevara kontanter som ett alternativt betalningsmedel för att säkra att betalningar kan ske när tekniken ligger nere (Informant 1).

4.2 Syftet enligt banker

Nedanstående resultat är baserat på intervjuer som utförts hos privata aktörer. Syftet med dessa intervjuer är att fånga personliga åsikter och ett generellt perspektiv kring e-kronan från den privata sektorn.

4.2.1 Generell kunskap och tankar kring e-kronan

Den generella synen kring det huvudsakliga syftet med införandet av e-kronan tros, enligt informant 3 och informant 4, vara att möta den minskade efterfrågan på kontanter i samhället. Riksbankens införande av e-kronan är enligt informanterna troligen tänkt att fungera som ett direkt substitut till kontanterna. Informant 4 påpekade att hanteringen av kontanter är dyr och belyste frågan kring att Riksbanken har en uppgift att lösa situationen då fysiska betalningsmedel försvinner.

Utöver detta betonade även informanterna att valet av att införa en e-krona förmodligen var grundat på Riksbankens jobb med att kontrollera marknaden och att värna om det svenska ekonomiska läget. Både kontanter och andra digitala kryptovalutor har sedan en tid tillbaka varit attraktiva på den svarta marknaden enligt informant 3 och 4. Den svarta marknaden tros vara svår att kontrollera och estimeras enligt informant 3 och 4. Därav som ett ytterligare argument trodde informanterna att e-kronan skulle kunna ge Riksbanken mer kontroll och hämma användandet av kontanter och andra digitala valutor.

Informant 3 påpekade dessutom att det är svårt att avgöra hur stor del av en ekonomi som består av olagliga transaktioner. Att arbeta med nya sätt att kontrollera den svarta och gråa marknaden på kan således ha oväntade konsekvenser på Sveriges ekonomi i sin helhet och bör därför tas i beaktning när man jobbar med nya system för kontroll och efterlevnad.

4.2.2 Påverkan på inlåningen hos bankerna

Åsikterna kring huruvida en kontobaserad e-krona skulle ha en påverkan på inlåningen hos bankerna var delade hos informanterna.

Informant 4 ansåg att mindre banker (nedan kallat nischbanker) troligtvis skulle se en liten, om inte nästintill obefintlig påverkan på den direkta inlåningen. Anledningen till detta är att små nischbanker oftast konkurrerar sinsemellan på höga inlåningsräntor. Resonemanget kring detta byggs utifrån en tro hos informant 4 att Riksbanken inte kommer erbjuda en högre ränta än nischbankerna. Att erbjuda en högre ränta skulle vara för kostsamt utan någon form av direktfinansiering. Nischbankerna i fråga erbjuder idag sina kunder en hög ränta tack vare deras höga utlåningsränta som kan finansiera detta. Således drogs slutsatsen hos informant 4 att nischbankerna förmodligen inte skulle påverkas direkt.

Tron om att storbankerna skulle bli påverkade av räntan hos Riksbanken var dock högre. Informant 4 anser att hos storbankerna är det mer troliga att se effekter av Riksbankens tänkta ränta. Detta på grund av att storbankerna idag enligt informant 4 har nästintill obefintlig eller helt obefintlig ränta för inlåning. Så vid införandet av Riksbankens ränta skulle detta leda till att åtgärder skulle behövas vidtas från storbankernas sida. Beroende på vad Riksbanken ger för ränta skulle detta fungera som en lägsta nivå för marknaden enligt informant 4. Det vill säga att alla banker som erbjuder sina kunder en lägre ränta således skulle se kunderna flytta sina pengar till Riksbankens konto. Detta för att kunderna skulle tjäna mer på att ha pengarna hos Riksbanken än hos storbankerna.

Dock så ifrågasätts detta resonemang av informant 3 då han anser att det inte är ett troligt scenario att kunderna skulle flytta sina pengar. Som exempel gör informant 3 en intressant parallell till det kända fenomenet kring den äldre varianten av skattekontot som fanns hos Skatteverket. Detta skattekonto gav tidigare en väsentligt mycket högre ränta än vad majoriteten av de svenska bankerna gav tidigare. Effekten av detta förutspåddes bli att företag och privatpersoner skulle flytta sina pengar till detta konto för att få högre ränta. Dock så överensstämde denna hypotes inte med det faktiska utfallet enligt informant 3. Företag och privatpersoner valde att inte flytta sina pengar i samma utsträckning som förutspått. Anledningen till detta tros enligt informant 3 vara att folk är för lata och helt enkelt tycker

att det är för jobbigt och krävande. Därav ifrågasätter informant 3 huruvida en flytt av pengar från vanliga bankkonton till Riksbankens konto kommer göras i detta fall.

Utöver detta för informant 3 fram ytterligare ett argument för att kunder inte skulle flytta sina pengar i praktiken. Privatpersoner har sedan en längre tid haft möjligheter att välja på ett flertal sparkonton hos olika banker i Sverige. De flesta tillhandahåller samma villkor dock med varierande räntesats. Enligt informant 3 har detta öppnat upp möjligheten för kunder att flytta sina pengar till konton med högre ränta utan att det medfört någon kostnad. Trots det tenderar merparten av kunderna att inte göra det. Informant 3 tror att detta återigen beror på lathet och att folk i allmänhet inte lägger tid eller energi på att göra en sådan flytt.

Anledningen till att Riksbanken har tänkt införa ränta på sitt e-kronan konto tros både enligt informant 3 och 4 vara för att skapa ett incitament till användning av e-kronan. Individer behöver enligt informant 4 motiveras till att använda en produkt, i detta fall e-kronan. Utan att erbjuda ränta som ett incitament anser informanterna och 4 att det finns en risk i att e-kronan i sig inte är tillräckligt tilltalande för individer. Informant 4 påstår även att ett incitamentet som pekar på den säkerhet Riksbanken har kring pengar och pengars värde förmodligen inte kommer påverka folk:

“Riksbanken kommer att vara tvungna att locka folk till att använda e-kronan. Ett incitament såsom en form av en ränta är ett måste tror jag.”

Anledningen till detta är att den statliga insättningsgarantin redan innefattar många av bankernas konton. Detta i kombination med att förtroendet för de Svenska bankerna är väldigt högt enligt informant 4.

4.2.3 Andra effekter för banker

Informanterna nämner även under intervjuerna en del ytterligare effekter som kan tänkas påverka bankerna vid införandet av e-kronan. Dock nämner ingen av informanterna något konkret exempel på en faktisk effekt av införandet. Anledningen till det är att man enligt informant 5 behöver studera utfallet av införandet lite närmare och göra mer ingående analyser. Informant 5 påpekar att uppsatsen har en potential att finna konkreta exempel.

4.2.4 Personliga tankar kring att Riksbanken gör denna typ av produkt

Informant 6 påpekade att ett införande av e-kronan kan komma att påverka de intäkter som banker får från sina kontokort. Samtidigt påpekade samma person att det inte är omöjligt att Riksbanken skulle kunna erbjuda någon form av kredit, vilket även skulle kunna ha en effekt på kreditkorten:

“Inledningsvis kommer Riksbanken att konkurrera mot kontokort men risken finns i framtiden att man erbjuder någon form av kredit vilket också skulle påverka kreditkorten” - Informant 6

Faktumet att Riksbanken inte ska konkurrera med privata aktörer ansåg informant 6 också vara av vikt. Ett införande av en e-krona kan komma att skifta ekonomin på ett sätt som påverkar konkurrenssituationen som finns idag och riskerar att ytterligare sätta press på privata aktörer. Informant 6 uppger att banker redan idag är strikt reglerade och kontinuerligt måste uppge viss information som andra privata aktörer inte behöver göra:

“Bankerna är redan extremt reglerade, vi måste till exempel uppge vilka marginaler vi har varje månad, något som nästan inga andra branscher måste göra. Frågan är om det inte är bättre att förstatliga allt då bankerna redan har reglerats sönder...” - Informant 6

Informant 3 och 4 var ense om att det fortfarande finns oklarheter kring ett eventuellt införande av e-kronan och anser att Riksbanken inte är tillräckligt tydliga i sin kommunikation till marknaden. Praktiska frågor är fortfarande obesvarade, till exempel om det ska vara möjligt för privatpersoner att få sin lön direkt till Riksbankens e-kronakonto (Informant 3). Informant 4 anser dessutom att Riksbanken bör lägga mer vikt på att undersöka vilka effekter en e-krona kan komma att ha på ekonomin som helhet. Dagens information anses vara för grundläggande och lämnar stundvis fler frågetecken än svar på den föreslagna lösningen. Informant 4 nämner att det bland annat är oklart vilka incitament som finns för privatpersoner att sätta in sina pengar hos Riksbanken och att e-kronan skulle kunna driva ränta på inlåningsmedel, men samtidigt leda till andra kostnader.

Ovanstående informanter pekar också på att det rent tekniskt sett är otydligt vilka konkreta tekniska lösningar som kan komma att införas med e-kronan. Om valutan skulle komma att knytas till reporäntan uppstår frågor vad som kan hända när det är negativ ränta, som det faktiskt är idag (Informant 4).

4.2.5 E-kronan vid kriser

Som tidigare nämnts användes ett citat från Riksbanken för att upplysa intervjuobjekten om det avsedda syftet med valutan vid olika typer av kriser och krig. Informant 4 ansåg att det var svårt att se hur e-kronan skulle kunna rädda ett eventuellt kaos som uppstår i tider av kris och osäkerhet. Argumentet ansågs vara ett överdrivet sätt för Riksbanken att skapa stabilitet, vilket inte kan försäkras då de ekonomiska effekterna ännu inte är fastställda.

“E-kronan är att ta det för långt” - Informant 4

Informant 3 ansåg att citatet inte var korrekt och syftade framförallt på att 1 miljon kontanter har en större effekt på ekonomin än vad man tror. Framtida vinster räknas in direkt i det ekonomiska systemet, vilket är grunden i det kapitalistiska systemet. Han pekade också på att förtroendet för sedlar och mynt inte räcker till vid kriser. Informant 4 påpekade att lösningen med e-kronan blir som att göra en typ av bankgiro som alla svenskar har tillgång till i “händelse av”, vilket ansågs vara ett konstigt resonemang. En smidigare lösning ansågs vara ett system där alla har en elektronisk adress, som även skulle kunna fungera med pass och andra tjänster som kräver verifikation av personer, det vill säga ID-handlingar. En annan lösning enligt informant 4 var att Riksbanken skulle kunna ha hand om clearingen och att bankerna verkar utifrån det. På så sätt skulle man kunna ha sovande konton tills dess att det händer något, såsom vid krig eller en kris.

4.2.6 E-kronan & anonymitet

En ytterligare effekt av införandet av e-kronan är allmänhetens inställning till att en statlig institution får en större inblick i individers liv. E-kronan i sig kommer som ovan nämnt hanteras av Riksbanken, vilket kommer ge dem tillgång till mycket generell data och även en hel del personlig data, till exempel transaktionsdata (Informant 7). Ett möjligt utfall är då att allmänhetens bild av e-kronan kan påverkas till det sämre enligt informant 7. Allmänheten kan känna att deras personliga integritet blir inkräktad och därav skapas en negativ inställning kring e-kronan. Informant 7 påpekar att individer som värnar och prioriterar sin egna integritet väldigt högt troligtvis kommer vara tveksamma till e-kronan. Informant 7 påpekade att detta kan öka risken för en folkrörelse som är motståndare till valutan och dess införande.

Enligt informant 8 spelar den anonyma aspekten en stor roll då en del individer föredrar att använda monetära medel byggda på ett sätt som värnar om deras anonymitet. Exempel på detta är individer som är kritiska till att deras integritet påverkas och de individer som använder pengar inom olagliga

verksamheter (Informant 8). Eftersom att e-kronan enligt informant 8 kommer inskränka på den personliga anonymiteten kommer förmodligen dessa personer leta efter alternativa betalningsmedel såsom kryptovalutor.

4.3 Privatpersoners perspektiv på e-kronan

Intervjuerna med privatpersonerna visade på stor spridning kring vetskapen om Riksbankens planer att introducera en e-krona. Uppskattningsvis kände endast en tredjedel av de tillfrågade och tänkta intervjuobjekten till planerna kring en introducering av en e-krona. Privatpersonerna som svarade att de kände till den tilltänkta introduktion blev sedan direkt intervjuade. De som uppgav att de inte kände till planerna kring introduktionen fick en kortare redogörelse av e-kronan som nämnt ovan (se rubrik 3.3.2). Därefter utfördes kvalitativa intervjuer med 6 stycken privatpersoner.

4.3.1 Generell syn på e-kronan

Den generella synen kring införandet av e-kronan hos privatpersonerna är blandad. De flesta påstår att de kan tänka sig använda e-kronan när den införs. Informant 10 påstår att det är nästa logiska steg att introducera en digital valuta i Sverige som är kontrollerad av Riksbanken. Med det "nästa logiska steget" syftar informant 10 till utvecklingen av samhället och tekniken.

"Det känns som det nästa logiska steget..." - Informant 10

4.3.2 Anledning till införande av e-kronan

Utifrån samtalen med privatpersonerna framgår det överlag att det råder en osäkerhet kring den faktiska anledningen till införandet av e-kronan. Informant 11 lyfter fram sin tro om att Riksbanken vill lansera e-kronan som ett sätt att "tracka movements" och bekämpa "anti money laundering" (AML). Anledningen till detta tros vara den uppdagade problematiken kring Baltikum-härvan med Danske bank och Swedbank (Informant 11). Även informant 14 anser att införandet är en åtgärd som ger Riksbanken ökad kontroll över transaktioner i samhället.

"Jag kan tänka mig att en av anledningarna till införandet är att öka kontrollen över hur pengar hanteras i samhället..." - Informant 14

Även kopplingen till den minskade användningen av kontanter och införandet av e-kronan gjordes. Informant 13 diskuterade huruvida e-kronan var tänkt att ersätta kontanter. Man bör utreda huruvida e-kronan endast är till för att göra sig av med kontanter helt och hållet (Informant 13). Informant 14

diskuterade huruvida det faktiskt fanns en grund till införandet överhuvudtaget. Förutom att Riksbanken ger e-kronan ett värde av säkerhet diskuterar informant 14 huruvida det finns något motiv utöver det och i så fall vad.

“Varför kan man inte ha kvar kontanter? Om behovet av kontanter försvinner kan man väl låta privata aktörer utveckla en digital valuta fast med hårdare regleringar än idag kända digitala valutor såsom bitcoin.” - Informant 14

4.3.3 Barriärer för användning samt krav

För att privatpersoner ska börja använda e-kronan anser samtliga intervjuade privatpersoner att Riksbanken måste arbeta med en del punkter (Informant 9-14). Informant 14 anser att vikten av att vara transparent kring hur e-kronan kommer skötas och vad det faktiska syftet är något som Riksbanken måste arbeta med. Till exempel hur den personliga datan som genereras när människor utför transaktioner kommer att användas och hanteras är något som måste vara extra tydligt (Informant 14). De flesta av informanterna lägger även en stor tyngd vid att Riksbanken måste jobba med tydlig kommunikation och incitament för att få folk att använda e-kronan (Informant 11-14). Det bör dock tilläggas att ingen av informanterna tar upp förslag på faktiska incitament.

Aspekten kring hur smidigt det är att använda e-kronan som avgörande för att folk ska använda e-kronan anser informant 9 som viktig.

“...folk är lata och bekväma, därav tror jag att nivån på smidighet kommer vara avgörande för hur många som kommer använda e-kronan.” - Informant 9

Informant 13 delar även åsikten kring att användarvänligheten är avgörande. Konkurrensen bland betalningslösningar och sätt att utföra transaktioner på är många. Det som då avgör huruvida privatpersoner kommer använda e-kronan är huvudsakligen två faktorer (Informant 9). Dessa är huruvida det finns en eventuell kostnad och hur enkel användningen av e-kronan kommer att vara (Informant 9).

4.3.4 Förtroende för Riksbanken och staten

Samtliga informanter angav att de kände stort förtroende för Riksbanken och den svenska staten för stunden (Informant 9-14). Samtliga var tveksamma kring huruvida förtroendet skulle kvarstå. Informant 14 delgav att hon ansåg det som tveksamt kring huruvida hennes förtroende skulle vara detsamma om staten fick full inblick i hur individer gör transaktioner.

4.3.5 Anonymitet

Alla informanter lyfter dock direkt frågan kring anonymiteten och huruvida det är rätt att staten får en inblick samt kontroll över privatpersoners transaktioner. Informant 13 lyfter specifikt fram frågan kring anonymiteten som direkt avgörande kring huruvida hon kommer att använda e-kronan eller ej. Enligt informant 13 måste Riksbanken vara tydliga och kommunicera kring vad för inblick och kontroll de får över människors transaktioner. Informant 13 och övriga informanter lyfter även frågan kring huruvida det överhuvudtaget bör vara så att staten ska ha kontroll och sköta administrationen av e-kronan. Detta på grund av den osäkerhet som finns kring den personliga integriteten (Informant 9-14).

5. Analys

I denna del analyseras den insamlade datan i kombination med tidigare presenterad teori för att utforska uppsatsens syfte. Analysen kommer att ligga till grund för slutsatsen och beröra olika aktörers föreställningar kring Riksbankens införande av e-kronan.

5.1 Det uppfattade syftet med e-kronan?

Resultatet visar på att det finns tydliga skillnader mellan det syfte som Riksbanken vill kommunicera och det uppfattade syftet i samhället. Trots att Riksbanken jobbar aktivt med företagsbesök och information genom egna kanaler, såsom sin hemsida, uppstår det brister i det budskap man vill kommunicera ut i samhället. Riksbankens argumenterar för att e-kronan skall vara ett hjälpmedel i deras mission att garantera säkra och smidiga sätt att betala på (Erlandsson et al. 2018). De privatpersoner och banker som vi intervjuade nämnde inte Riksbankens uttalade syfte i första hand. Informanterna pekade däremot på den teknologiska utvecklingen och övergången från kontanter till digitala valutor som en logisk del i det svenska samhällets utveckling. Det är en aspekt som även Riksbanken tar upp i första delen i båda rapporterna kring e-kronan.

5.1.1 Är Sverige redo för digitala valutor?

Sverige har ett högt "Digital Money Readiness Index" vilket tyder på att Sverige är redo för digitala valutor (Citibank 2019). Det var även något som framgick av informanterna under de kvalitativa intervjuerna. Enligt Thomas et al (2015) visar ovanstående index på att Sverige är redo för digitala valutor utifrån institutionella, finansiella, teknologiska, ekonomiska, industriella och sociala attribut. I teorin finns således en stark grund för att Riksbanken ska kunna introducera e-kronan framgångsrikt. Det är samtidigt viktigt att påpeka att en stark grund inte nödvändigtvis måste betyda att en lansering av e-kronan kommer att vara framgångsrik. Det finns alltid en risk att Riksbanken misstolkar marknaden och skapar ett system med funktioner som samhället inte anser vara optimala, till exempel system som inte är tillräckligt smidiga och lätta att använda. Flera privatpersoner påpekade att smidighet var en viktig faktor för att eventuellt använda e-kronan i framtiden. Riksbanken måste därför lyckas lansera en smidig plattform för e-kronan som underlättar genomförandet av betalningar för alla åldersgrupper.

Det är även av stor vikt att Riksbanken lyckas få igenom de lagändringar och regelverk som krävs för att e-kronan ska accepteras i samhället. Dessa regleringar måste vara väl genomarbetade då de kan ha stora ekonomiska effekter på det finansiella systemet och den övergripande risken på den publika

sektorn (Lee och Longe-Akindemowo 1999). Regleringarna bör dessutom riktas mot att minimera systematisk risk och öka effektiviteten av att tillhandahålla betalningar (Singh 1999). Den avgörande faktorn i slutändan kommer dock att vara huruvida det finns ett bra utbud och en tillräcklig efterfrågan på e-kronan. Det är privatpersoner och företag som avgöra huruvida den nya e-kronan kan komma att ersätta klassiska kontanter (Snellman, Vesala och Humphrey 2001).

5.1.2 E-kronan och anonymitet

Anonymitet och övervakning var också en central punkt som informatörerna ofta kom in på redan i början av intervjuerna. Riksbanken har ännu inte lanserat e-kronan och därför går det inte att avgöra huruvida den kommer att vara anonym eller ej. I Riksbankens rapport (Erlandsson et al. 2018) påpekas dock att en kontobaserad e-krona inte kommer att kunna anonymiseras. Resultatet pekar på att banker och privatpersoner kan komma att få en negativ negativ bild av e-kronan om den inte är anonym. Det är något som skulle kunna öka risken för att vissa användare går över till alternativa betalningsmedel som inte backas upp av staten. Teorin pekar däremot på att en icke-anonym e-krona kan komma att ha en positiv effekt på användarna i samhället. Foucaults teori om panopticism kan appliceras på en icke-anonym e-krona (Foucault 1991). Panopticismen påpekar att övervakningen garanterar att objekten (användarna av e-kronan i detta fall) bibehåller ordningen då dessa aldrig vet när de övervakas, men att de övervakas. Denna effekt skulle således kunna uppstå i samhället givet att e-kronan implementeras, en effekt som redan delvis kan upplevas genom dagens transaktioner via kort. Huruvida det svenska samhället kommer att acceptera en icke-anonym digital valuta är svårt att svara på i ett så tidigt stadie. Informanterna är dock överens om att det kan påverka användarnas bild av e-kronan, men att det skulle kunna minska kriminalitet och öka bekämpningen av AML.

Tilliten till Riksbanken är därför en central del i införandet av en e-krona. Det kan konstateras att Sverige redan är digitalt redo för en e-krona, men frågan huruvida befolkningen litar på Riksbanken är minst lika viktig. Cohen (2000) pekar på att det är regulatoriska förändringar och legala regelverk som skapar ett förtroende. Riksbanken bör således använda sig av lagar och regelverk för att driva igenom e-kronan. Regelverket måste dessutom följas till viss grad för att kontrakt ska verkställas och för äganderätt. Lyckas Riksbanken vara tydliga och förmedla detta kan konsumenter, handlare och finansiella förmedlare vara säkra på att deras digitala tillgångar inte är enkelt åtkomliga av andra parter (Kelly 1997).

5.1.3 E-kronan vid kris och krig

Under intervjuerna dedikerades sista delen åt Riksbankens uttalande kring att e-kronans främsta funktion var att säkerställa stabilitet vid kriser och krig. Följande citat från Riksbankens rapport (Erlandsson et al. 2018) lästes upp för informanten som därefter fick kommentera påståendet:

“Vid allvarliga kriser när de privata betalningssystemen inte fungerar skulle en e-krona fungera som ett alternativt system och på så sätt ökar stabiliteten i betalningssystemet som helhet.

Responsen från bankerna visade på att det inte fanns en tydlig bild kring hur e-kronan skulle kunna öka säkerheten i ovanstående scenario. Ett flertal kritiserade citatet och kommenterade att det är svårt att se hur e-kronan skulle kunna rädda ett eventuellt kaos som uppstår i tider av kris och osäkerhet. Detta var det främsta argumentet som informanterna använde sig av i sin kritik. Det är tydligt att den grupp med informatörer vi pratat med vill ha tydligare resonemang kring e-kronans syfte och funktion i osäkra tider. Framförallt då citatet kritiserades och ifrågasattes med förslag på andra lösningar som skulle kunna fungera minst lika bra. Ett exempel på en sådan lösning var ett system där alla har en elektronisk adress, som även skulle fungera med pass och andra tjänster som kräver verifikation av personer (Informant 4). Informant 3 påpekade dessutom att förtroendet för sedlar och mynt inte är tillräckligt vid kriser och krig utan att det krävs andra åtgärder.

Det främsta argumentet för att e-kronan ska vara en motståndskraftig valuta i tider av kriser och krig baseras främst på det faktum att det är en fordran hos Riksbanken. Den typiska volatiliteten som kryptovalutor ofta förknippas med kan på så sätt undvikas. Informanterna är dock inte övertygade om att detta stämmer. Informant 4 understryker att det är svårt att se hur valutan skulle kunna rädda ett eventuellt kaos som uppstår i tider av kris och osäkerhet. Fordran hos Riksbanken kan fungera som en säkerhet under vanliga förhållanden på marknaden, det vill säga när det inte är krig. Under tider med stora oroligheter kan det dock vara svårt för användarna att finna trygghet i den säkerheten. E-kronan behöver nödvändigtvis inte vara bättre lämpad än något nuvarande alternativ vid kriser och krig. Sådana situationer går oftast inte att förutse.

5.2 Påverkan på inlåning

Bilden av huruvida e-kronan kommer påverka bankernas inlåning skiljer sig åt beroende på vem man frågar. Riksbanken och deras rapporter har en bild av att de kommer finnas en påverkan jämfört med de privata aktörerna som har delade åsikter.

Den förmodade största anledningen till att bilden skiljer sig åt mellan Riksbanken och de privata aktörerna tros vara deras olika syn på vad som i huvudsak kan påverka inlåningen. De privata aktörerna utgår ifrån att e-kronans inlåningsränta och dess ekonomiska attribut, exempelvis hur den ekonomiska vinningen av ett bankkonto med högre ränta skulle kunna styra marknaden. I detta fall Riksbankens och e-kronans konto. Riksbanken fokuserar istället på mjuka värden som individer kan få utan att använda e-kronan. Här lyfts användarvänligheten, till exempel smidighet och tillgänglighet fram som en av de avgörande faktorerna.

5.2.1 Påverkan på de tre aktörerna

Utifrån intervjuerna med personerna från bankerna framgår det att de mindre bankerna även kallade nischbanker förmodligen kommer se liten påverkan på inlåningen enligt informanterna. Anledningen till detta är som ovan (se rubrik 4.2.2) nämnt att nischbankerna inte arbetar på samma sätt som storbankerna. Nischbankerna erbjuder oftast en betydligt högre ränta än vad storbankerna gör och enligt informant 4 förmodligen en högre ränta än vad Riksbanken kan tänkas ge på e-kronakontot i dagens läge. Detta gör nischbankerna till det bästa alternativet för kunder som efterfrågar hög inlåningsränta. Detta i enlighet med informant 4 som har en bild av att nischbankerna ger höga inlåningsräntor som ett sätt att konkurrera med andra banker om kundernas pengar. Huruvida Riksbanken skulle anamma detta som ett sätt att konkurrera om inlåning tros i nischbankernas fall inte vara fallet.

“Det finns ingen tro hos nischbankerna att e-kronakontot skulle erbjuda kunderna en högre inlåningsränta idag än hos nischbankerna” - Informant 4

Om Riksbanken ska kunna konkurrera med en liknande inlåningsränta skulle de förmodligen behöva anamma någon form av alternativ finansiering. Troligtvis någon form av utlåning liknande den som nischbankerna arbetar med (Informant 2 - 4). Enligt Riksbanken så kommer dock ingen form av utlåning att ske för att finansiera en högre ränta (Informant 1).

När det kommer till storbankerna så framgår det av intervjuerna att de förmodligen skulle se större direkta konsekvenser av en ränta på e-kronakontot. Detta då storbankerna i dagsläget erbjuder sina kunder en låg eller ingen ränta alls på sina bankkonton. För att undvika att individer byter från e-kronan borde storbankerna höja eller matcha om möjligt Riksbankens e-kronakontots ränta. Detta i enlighet med Rational Choice Theory som pekar på att individer i detta fall borde flytta sin pengar till aktörer som ger högst inlåningsränta och har samma villkor (Amadae 2016).

“Rational choice theory” i detta fall ifrågasätts dock av informant 3 som påpekar att majoriteten av kunderna i de svenska bankerna förmodligen inte skulle byta bank för endast en högre ränta. Informant 3 lyfter fram fenomenet kring Skatteverkets äldre variant av konto som skattepengar förvarades på som ett exempel. Detta konto gav en bättre ränta än de traditionella storbankernas sparkonton och borde således i kombination med “Rational Choice Theory” göra så att individer byter konto till Skatteverkets om de värdesätter ekonomiska avkastning i form av ränta. Det skedde inte enligt informant 3. En av anledningarna tros vara att individer är lata och värdesätter bekvämlighet högt, de vill säga att i individers “Rational Choice Theory” finns det flera aspekter än endast maximerad ekonomiska avkastning. Mjuka värden såsom bekvämlighet och liknande är svårare att utvärdera, men tros vara en anledning till att folk inte flyttade pengarna till skatteverkets konton (Informant 3).

Detta tycks även vara fallet i dagsläget när det kommer till storbanker och nischbanker. De flesta aktörer ger liknande villkor för deras konton men kunder tenderar att till stor del stanna kvar hos sin nuvarande bank. Detta trots att den banken kan ha lägre inlåningsränta och i helhet medför en ekonomisk förlust för kunden, jämfört med om hen hade bytt till en nischbank med högre inlåningsränta.

5.6 Effekter på marknaden

Det råder ingen tvekan om att Sverige har den infrastruktur som krävs för att implementera en e-krona. En djupare diskussion måste dock föras kring hur betalningsmedel kan komma att påverka marknaden och samhället. Ahrne et al (2015) påpekar att marknader inte är något som växer fram naturligt, men författarna tar inte hänsyn till betalningsmedel i sin modell. Betalningsmedel är en central del i en marknad och kan påverka dess utformning fundamentalt. Forskningen finns således inte på betalningsmedel men är viktiga komponenter på alla dagens marknader, till exempel Nasdaq. Riksbanken skulle därför kunna använda sig av befintliga marknaders aktörer och organisationer för att bättre förstå eventuella effekter som skulle kunna uppstå.

5.6.1 Effekter på banker

Majoriteten av informanterna anser att det inte kommer att ske en stor påverkan på bankerna förutom en eventuell effekt på vanliga betalkort. Den stora frågan är dock huruvida Riksbanken i framtiden kommer att implementera en kredit vilket teoretiskt sett skulle kunna öppna upp för kreditkort. Riksbanken påpekar att e-kronan “troligen inte skulle få några stora konsekvenser för bankerna och det finansiella systemet i normala tider” (Erlandsson et al. 2018). Det givna svaret styrks inte av fakta eller forskning utan läggs fram som en möjlig effekt på makroekonomin. Bankerna och Riksbanken

verkar utifrån studien vara överens om ovanstående effekter som e-kronan kan komma att ha. Eftersom valutan ännu inte är lanserad är det svårt att avgöra vilka effekter den kan komma att ha på ekonomin ur ett makroperspektiv. Den slutliga utformningen kan därför komma att påverka banker i större eller mindre utsträckning beroende på vilka funktioner som adderas eller tas bort.

Diskussionen kring huruvida kunderna kommer att flytta sina pengar till Riksbanken är också central för båda parter. Det vill säga om det kommer att ske någon form av "bank run". Informant 3 hänvisade till att e-kronan med hög sannolikhet inte kommer att leda till detta fenomen. Argumentet baserades främst på det tidigare skattekontot som Riksbanken införde. Teorin var att privatpersoner och företag skulle föra över pengar till dessa konton, men i slutändan var effekten minimal. Både informant 3 och informant 9 nämner att detta troligtvis har att göra med lathet och att detta även skulle ske vid en lansering av e-kronan. Juks (2018) understryker även att dessa "bank runs" redan sker idag utan e-kronan, men frågan är om den kommer att sätta ytterligare press på det finansiella systemet.

5.6.2 Effekter på individer

Introduktionen av e-kronan kan komma att ha olika effekter på olika individer i samhället. Som tidigare nämnts är Riksbanken medveten om att vissa grupper i samhället redan idag upplever problem när kontantanvändningen minskar. E-kronan skulle således kunna underlätta för dessa grupper givet att användarvänligheten och tillgängligheten är hög. Om detta inte görs på ett korrekt sätt finns risken att grupperna får det ännu svårare att genomföra betalningar. Användarvänligheten är därför en avgörande faktor även för de grupper som redan använder digitala betalningar i hög utsträckning. Om Riksbanken inte lyckas skapa en smidig lösning som integreras hos privata aktörer, finns risken att valutan kan komma att ha en negativ effekt på sina användare. Detta kan i sin tur "spilla över" på Riksbanken och försämra dess rykte, trovärdighet och användarnas tillit.

5.6.3 Effekter på Riksbanken

Beroende på utgången av införandet kan effekterna på Riksbanken både vara bra eller dåliga. Vid ett lyckat införande kan effekterna vara väldigt positiva då både samhället och bankerna är nöjda med den genomförda lanseringen och de effekter som kommit med den. Bankerna och samhällets bild av Riksbanken skulle bli positiv. Vid ett mindre lyckat införande av e-kronan kommer samhällets och bankernas bild av Riksbanken att försämrast. Det finns dessutom en risk att det arbete som Riksbanken ägnat sig åt idag med reporäntan kan komma att spilla över på e-kronan. Lyckas Riksbanken inte uppehålla kronans värde, vilket håller på att ske idag, finns risken att detta påverkar synen på e-kronan.

6. Slutsats

Analysen av resultatet visar på att det finns tydliga brister i dagens arbete kring e-kronan. Sammanfattat brister Riksbanken i sin kommunikation till samhället och bankerna. Tilliten till Riksbanken är oerhört viktig för en lyckad lansering av e-kronan och slutligen är det tydligt att det finns utforskade ekonomiska och finansiella risker kopplade till den nya valutan.

Stor del av den kritik och skepticism som har uppdragats under arbetet kring e-kronans införande ligger i den bristande kunskapen hos de aktörer som blir berörda av införandet. Utifrån forskningen så framgår det att kommunikationen kring vad e-kronan faktiskt kommer att vara och hur den ska lanseras inte är tillräckligt tydlig från Riksbankens sida. Detta har medfört att de berörda aktörerna har haft svårt att sätta sig in i e-kronan och undersöka framtida konsekvenser och fördelar vid ett införande. Den bristfälliga kommunikationen och transparensen kring e-kronan grundar sig delvis i det tidiga stadiet som e-kronan befinner sig i. Resultatet visar tydligt på att Riksbanken måste föra djupare diskussioner med samhället och bankerna för att skapa en valuta som gynnar alla. Denna diskussion bör involvera samhällets och bankernas synpunkter för att slutligen komma fram till en valuta som fungerar på bästa möjliga sätt.

För att skapa en lyckad introduktion av e-kronan visar det sig att tilliten från aktörerna och nyttjare av e-kronan är väsentlig för ett lyckat resultat. Utifrån teori och diskussioner med samtliga aktörer visar det sig att en stor vikt kring arbetet med e-kronan bör ligga på tillit till Riksbanken. Denna tillit kan byggas upp genom att skapa tydliga legala regelverk som bidrar till att utfärda ett effektivt och säkert betalningsmedel för användarna. En återkommande punkt i diskussionen är den osäkerhet som råder kring anonymiteten vid användning av e-kronan. Detta går i allra högsta grad hand i hand med tilliten för Riksbanken och är därav direkt avgörande för huruvida e-kronan kommer att bli väl mottagen på marknaden. Riksbanken behöver således jobba med total transparens mot marknaden samtidigt som de kontinuerligt underrättar användarna om vad eventuellt insamlad information används till. Här kan de till exempel hänvisa till att e-kronan minskar risken för penningtvätt, det vill säga ökar AML.

Slutligen bör Riksbanken ta hänsyn till att ett införande av e-kronan kan ha oväntade effekter på befintliga marknader och ekonomin i sin helhet. Tidigare forskning kring organiseringar av marknader tar inte hänsyn till den funktion och effekt som betalningsmedel har på marknaden. Risken finns således att Riksbanken inte tar tillräckligt med hänsyn till hur e-kronan kan komma att påverka det svenska samhället och ekonomin. Utifrån studien är det uppenbart att alldeles för lite forskning kring

effekterna av ett införande har gjorts från Riksbankens sida och bland banker i helhet. Bankerna bedriver inte ett ingående arbete kring effekterna av e-kronan på grund av den bristande information som Riksbanken tillhandahåller.

Studien utgår ifrån ett hypotetiskt antagande att e-kronan kommer att implementeras inom en snar framtid. Detta medför att mycket av den forskning som bedrivits undersöker effekter av e-kronan i ett mycket tidigt stadiet och således påverkas av att endast kortsiktiga effekter kan undersökas med större säkerhet. De långsiktiga effekterna av ett införande är svårare att se då dels det hypotetiska antagandet spelar roll samt att e-kronan är i ett tidigt stadiet. Därav bör vidare forskning bedrivas på vilka effekter ett införande av e-kronan skulle komma att ha, dels med ett fokus på långsiktiga effekter inom ett makroekonomiskt och samhällssocialt perspektiv. Det är inte förrän efter en lång tid efter lanseringen som det är möjligt att avgöra huruvida e-kronan faktiskt behövs och vilka konkreta, mätbara effekter som har uppstått.

Många av de effekter som redogörs i studien ovan är endast i direkt anslutning till införandet. Framtida studier bör göras på effekter som är i direkt relation med de direkt anslutna effekterna som nämns här, till exempel påverkan på inlåningen hos bankerna, anonymiteten och tilliten till Riksbanken.

7. Källförteckning

7.1 Tryckta källor

Ahrne, G., Aspers, P. & Brunsson, N. 2015, "The Organization of Markets", *Organization Studies*, vol. 36(1) 7-27.

Blomqvist, E. & Christensen, C. 2017, *E-kronan, en övergång till ett kontantlöst Sverige*, Nationalekonomiska Institutionen, Uppsala Universitet.

Borgklint, E. & Söderberg, M. 2018, *BITCOIN AND BANKS*, Högskolan i Skövde.

Bryman, A. & Bell, E. 2017, *Företagsekonomiska forskningsmetoder*, 3rd edn, Liber, Stockholm.

Bryman, A. & Burgess, R. G. 1994, *Developments in Qualitative Data Analysis: An Introduction*. I: A. Bryman & R. G. Burgess, red., *Analyzing Qualitative Data*. London: Routledge.

Cohen, B. J. 2000, *Life at the Top: International Currencies in the 21st Century*, Cuadernos De Economia 37 (110): 9-34

Erlandsson, J., Segendorf, F. & et al. 2017, *Riksbankens e-kronaprojekt*, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Erlandsson, J., Segendorf, F. & et al. 2018, *Riksbankens e-kronaprojekt*, Sveriges Riksbank, Stockholm.

Foucault, M. 1975, *DISCIPLINE AND PUNISH The Birth of the Prison*, A Division of random house, INC., New York.

Geels, F. W. 2004, *From Sectoral Systems of Innovation to Socio-technical Systems*, Research Policy 33 (6-7): 897-920

Guba, E. G. & Lincoln, Y. S. 1994, *Competing Paradigms in Qualitative Research*. I: N. K. Denzin & Y. S. Lincoln, red., *Handbook of Qualitative Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.

Juks, R. 2018, *When a central bank digital currency meets private money: effects of an e-krona on banks*, Penning- och valutapolitik, nr 3, Sveriges riksbank.

Kahn, C., Rivadeneyra, F. & Wong, T. 2018, *Should the Central Bank Issue E-money?*, Bank of Canada.

Kelly, E. W. 1997, *The Future of Electronic Money: A Regulator's Perspective*, IEEE Spectrum 34 (2): 21-22

Lee, B. C., Longe-Akindemowo. 1999, *Regulatory Issues in Electronic Money: A Legal economics Analysis*, Netnomics 1 (1): 53-70.

Mankiw NG 2007, *Macroeconomics*, 6th edn. Worth Publishers, New York

McCracken, G. 1988, *The Long Interview*, 1st edn, SAGE Publications, Inc.

Miller, R., Michalski W, & Stevens B. 2002, *The Future of Money*, Organisation for Economic CO-Operation and Development.

SFS 1988:1385. Lag om Sveriges Riksbank. Stockholm: Finansdepartementet

Singh, S. 1999, *Electronic Money: Understanding Its Use to Increase the Effectiveness of Policy*, Telecommunications Policy 23 (10-11): 753.

Sjölander, E. & Qvick, J. 2018, *Consumer bank runs in a world of central bank backed digital currency*

Snellman, J. S., K. M Vesala, & D. B Humphrey. 2001, *Substitution of Noncash Payment Instruments for Cash in Europe*, Journal of Financial Services Research 19 (2/3): 131-145.

Tu, T. T., H.-C. Hsin, & Y. H. Chiu. 2011, *Investigation of the Factors Influencing the Acceptance of Eletronic Cash Stored-value Cards*, African Journal of Business Management 5 (1): 108-120.

7.2 Elektroniska källor

Amadae, S. M. 2019, *Rational choice theory*, Encyclopædia Britannica, Inc., Tillgänglig: <https://www.britannica.com/topic/rational-choice-theory> [2019, 04-17].

Citibank. 2019, Digital Money Index 2019, Citi & Imperial College London, Tillgänglig: https://www.citibank.com/icg/sa/digital_symposium/digital_money_index/ [2019, 04-20]

Europeiska Centralbanken, 2017, *Vad är egentligen pengar?*, European Central Bank, Tillgänglig: https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/what_is_money.sv.html [2019, 04-22].

Liedman, S. 2019, *Nationalencyklopedin, Michel Foucault*, Nationalencyklopedin, Tillgänglig: <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/michel-foucault> [2019, 03-28].

Privata affärer, 2018, *Riksbanken: Kryptovalutor är inte pengar*, Privata affärer, Tillgänglig: <https://www.privataaffarer.se/articles/2018/03/14/rb-kryptotillgangar-er-definierade-men-de-ar-er-pengar/> [2019, 03-14].

Riksbanken. 2018, *Svenska folkets betalningsvanor 2018*, Sveriges Riksbank, Stockholm, Tillgänglig: <https://www.riksbank.se/globalassets/media/statistik/betalningsstatistik/2018/svenska-folkets-betalningsvanor-2018.pdf> [2019, 03-13].

Riksbanken 2018, *Nästa steg: en teknisk lösning för e-kronan*, Sveriges Riksbank, Tillgänglig: <https://www.riksbank.se/sv/press-och-publicerat/nyheter-och-pressmeddelanden/nyheter/2018/nasta-steg-en-teknisk-losning-for-e-kronan/> [2019, 04-08].

Riksbanken 2018, *Riksbankens uppdrag*, Sveriges Riksbank, Tillgänglig: <https://www.riksbank.se/sv/om-riksbanken/riksbankens-uppdrag/> [2019, 02-01].

Thomas, L. D. W., Verne, A & Gann, D. M 2015, *Adoption Readiness in Service Innovation: The case of digital money*, Tillgänglig: <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13662716.2016.1156519?needAccess=true> [2019, 03-28].

8. Bilagor

Bilaga 1: Frågor till Riksbanken

Mail till Riksbanken

Fråga 1: Vad skulle du säga är det principiella syftet med Riksbanken? Vad är syftet med e-kronan och hur hänger dessa två ihop?

Fråga 2: Hur tror du att införandet av en e-krona kan komma att påverka banksektorn (t.ex. betalningslösningar och vinster)?

Fråga 3: I Riksbankens rapport om e-kronan diskuteras det att e-kronan ska vara räntebärande. Hur fungerar det rent tekniskt? Hur bestäms räntan? Vad finansieras räntan av?

Fråga 4: Finns det en möjlighet att Riksbanken kan komma att arbeta med utlåning?

Fråga 5: Hur tror du att införandet av en e-krona kan påverka bankers befintliga sparprodukter?

Fråga 6: Tror du att det kan finnas incitament för privatpersoner och företag att flytta sina pengar till Riksbanken och e-kronan om ränta ges? Vilka konsekvenser skulle detta kunna leda till för banker?

Bilaga 2: Ramverk intervjufrågor

Frågor Del 1 - Skapa en allmän bild av kunskapen kring e-kronan

Fråga 1: Vad tror du är syftet med införandet av en statlig e-krona?

- **Delfråga:** Tror du din syn skiljer sig från bankens?

Fråga 2: Hur tror du att införandet av en e-krona kan komma att påverka banksektorn (t.ex. betalningslösningar, vinster)?

- **Delfråga:** Vilken effekt tror du att införandet kommer att ha på Danskebank?

Fråga 3: Vad är den största risken med digitala valutor som är utgivna av centralbanker?

- **Delfråga:** Anser du att säkerheten för denna typ av valuta är tillräckligt hög?

Fråga 4: Vilka är dina personliga tankar om digitala valutor?

Frågor Del 2 - Djupare frågor

Fråga 5: Utifrån att e-kronan införs med en så kallad kontobaserad variant där ränta ges. Hur tror du att införandet av en e-krona kan påverka bankens befintliga sparprodukter?

Fråga 6: Tror du att man kommer kunna se en påverkan på utlåningen också?

Fråga 7: Tror du att införandet kan ha effekter på andra produkter? I så fall vilka?

Fråga 8: Utifrån att e-kronan införs med en så kallad kontobaserad variant där ränta ges. Hur tror du att införandet av en e-krona kan påverka bankens befintliga sparprodukter?

Fråga 9: Tror du att man kommer kunna se en påverkan på utlåningen också?

Fråga 10: Tror du att införandet kan ha effekter på andra produkter? I så fall vilka?

Fråga 11: Riksbanken säger att en av anledningarna för att införa en e-krona är:

“Vid allvarliga kriser när de privata betalningssystemen inte fungerar skulle en e-krona fungera som ett alternativt system och på så sätt ökar stabiliteten i betalningssystemet som helhet.”

Fråga 12: Tror du att e-kronan som beskriven ovan skulle bidra till en ökad stabilitet än den vi har idag?

Bilaga 3: Lista informanter

Nedan följer en lista med kort demografisk beskrivning och intervjudag på informanter utan inbördes ordning.

Riksbanken

Informant 1 - Man, 45-55 år, 30-01-2019

Informant 2 - Man, 45-55 år, 12-02-2019

Privata aktörer

Informant 3 - Man, 50-60 år, 27-02-2019

Informant 4 - Kvinna, 50-60 år, 27-02-2019

Informant 5 - Kvinna, 45-55 år, 27-02-2019

Informant 6 - Man, 45-55 år, 28-02-2019

Informant 7 - Kvinna, 45-55 år, 28-02-2019

Informant 8 - Kvinna, 40-50 år, 28-02-2019

Privatpersoner

Informant 9 - Man, 20-30 år, 29-03-2019

Informant 10 - Man, 25-35 år, 29-03-2019

Informant 11 - Man, 40-50 år, 29-03-2019

Informant 12 - Kvinna, 20-30, 29-03-2019

Informant 13 - Kvinna, 25-35, 29-03-2019

Informant 14 - Kvinna, 35-45, 29-03-2019